

Sammenlægningsundersøgelsen
Rapport 4

Regional udvikling og kommunesammenlægning
En undersøgelse af den regionale udvikling på
Bornholm og i landets øvrige dele

af

Henrik Christoffersen

AKF Forlaget
Juni 2004

Forord

Den frivillige sammenlægning af de fem bornholmske kommuner og Bornholms Amt trådte i kraft ved indgangen til 2003. Nogenlunde samtidig tog Indenrigs- og Sundhedsministeriet initiativ til et forskningsprojekt, som over en treårig periode skal følge og analysere opbygningen af Bornholms Regionskommune og de spor, som kommunesammenlægningen afsætter på det bornholmske samfund. AKF, Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, vandt i et samarbejde med Institut for Statskundskab på Syddansk Universitet, SDU, ministeriets udbud, og der er i et samarbejde mellem de to institutioner dannet en forskergruppe, som frem til midten af 2006 løbende vil fremlægge resultater fra arbejdet i en serie af rapporter.

I opdraget fra Indenrigs- og Sundhedsministeriet er anført, at projektet skal anlægge et bredt perspektiv og se på såvel nærdemokrati som økonomi herunder erhvervsøkonomi og serviceforsyning. Ligeledes ønsker opdragsgiveren, at vi foretager en perspektivering af, om kommunesammenlægninger andre steder i landet vil have de samme effekter som på Bornholm. Gennem hele projektet er vi også blevet bedt om at lægge vægt på konsekvenser for det regionale mønster herunder spørgsmålet om centralisering kontra decentralisering.

Tilrettelæggelsen af arbejdet med sammenlægningsundersøgelsen er sket under hensyntagen til en række formål. For det første er det sigtet, at sammenlægningsundersøgelsen skal bibringe opdragsgiveren erfaringer fra den første frivillige kommunesammenlægning siden kommunalreformen i 1970, så disse erfaringer kan kanaliseres ind i det videre arbejde med en kommunal strukturreform. Dernæst er det ambitionen, at arbejdet kan tjene som en støtte for Bornholms Regionskommune ved evaluering af forløbet. Endelig er der også lagt vægt på at formidle praktiske erfaringer med en omfattende reformproces til hele den kommunale verden.

Med disse målgrupper er det fundet væsentligt at fremkomme med resultater så hurtigt som muligt. Derfor blev de første tre rapporter allerede fremlagt i december 2003, og nu yderligere denne. De næste to rapporter følger i efteråret 2004. Det gennemgående for disse første rapporter er, at de fokuserer på problemstillinger, som vedrører selve reformprocessen. Derimod er den nye regionskommunes funktionalitet vanskeligere at belyse så hurtigt oven på sammenlægningens ikrafttræden. Overgangsproblemer og indkøring fylder så meget umiddelbart ved sammenlægningens ikrafttræden, og borgerne og virksomhederne på Bornholm har endnu ikke nået at få noget klart indtryk af, hvad dannelsen af regionskommunen faktisk indebærer for dem. Efterfølgende rapporter vil belyse regionskommunens funktionalitet og borgernes og virksomhedernes bedømmelser på det kortere og lidt længere sigt.

Til at støtte projektarbejdet er nedsat en rådgivende følgegruppe, som består af

Regionsdirektør Niels Rasmussen, Bornholms Regionskommune

Michel Weber, KL

Jakob Jensen, Amdsrådsforeningen i Danmark

Borgmester Flemming Eskildsen, Sundsøre Kommune, Indenrigs- og Sundhedsministeriets Landdistriktgruppe

Annelise Molin, Indenrigs- og Sundhedsministeriets Landdistriktgruppe

Tonni Bjerrum, Indenrigs- og Sundhedsministeriets Landdistriktgruppe

Kontorchef Niels Jørgen Mau, Indenrigs- og Sundhedsministeriet (Formand)

Fuldmægtig Søren Gregersen, Indenrigs- og Sundhedsministeriet

Fuldmægtig Lene Anderson, Indenrigs- og Sundhedsministeriet

Fuldmægtig Susanne Thaarup, Indenrigs- og Sundhedsministeriet

Vi har i øvrigt ved arbejdet med sammenlægningsundersøgelsen haft stor nytte af et meget imødekommende og godt samarbejde med Bornholms Regionskommune. Materiale, som vi har ønsket adgang til i forbindelse med arbejdet, er i ubegrænset omfang blevet stillet til vores rådighed. Ansvar for rapporten er imidlertid alene forfatterens.

Rapportens dataanalyser er udarbejdet af studentermedarbejder, stud.polit. Christian Friis Binzer.

Henrik Christoffersen

Juni 2004

Indhold

1 Sammenfatning	7
2 Problemstillingen	11
3 De nye forandringer i de regionale socioøkonomiske mønstre	15
3.1 Befolkningens bosætning i bymønstret	15
3.2 Befolkningens alders- og husstandsstruktur og bosætningsmønster ...	18
3.3 Erhvervsstrukturen	28
3.4 Beskæftigelsesforholdene	39
3.5 Pendling	51
3.6 Indkomstforhold.....	59
3.7 Uddannelsessituationen.....	65
4 Regionaludvikling og kommunal strukturreform.	
Nogle problemstillinger	70
4.1 Den regionale udvikling og strukturreformen på Bornholm.....	70
4.2 Den regionale udviklings underliggende faktorer	72
4.3 Strukturreformens rationale.....	73
4.4 Servicemodernisering og lokale, regionale strukturer.....	75
Litteratur	80
English Summary	83

1 Sammenfatning

Rapporten indkredser væsentlige træk ved den regionale udvikling i perioden fra 1997 til 2001, hvad angår befolkning og erhverv i bred forstand. Der fokuseres særligt på forholdet mellem land og by og på centraliserings- og decentraliseringstendenser på det lokale niveau. Herved knyttes rapportens analyser til problematikken omkring en kommunal strukturreform og sammenlægning af de små kommuner. Rapporten har særligt udgangspunkt i den eneste gennemførte nyere kommunesammenlægning nemlig den frivillige kommunesammenlægning på Bornholm pr. 1.1.2003. Analyserne lægger specielt vægt på at kortlægge den regionale udvikling på Bornholm i den periode, som danner baggrund for kommunesammenlægningen her. Derved giver rapporten også et grundlag for at vurdere den videre regionale udvikling på øen og herunder for at vurdere kommunesammenlægningens konsekvenser.

I hovedsagen er den forudgående periodes tendens til centralisering af arbejdspladser og befolkning videreført. På overordnet regionalt niveau ses, at arbejdspladser og befolkning i Østdanmark er blevet relativt forskudt i retning mod hovedstadsområdet og i Vestdanmark i retning mod Århus og Vejle Amter. Uden for hovedstadsområdet er det gennemgående de største byer, som har haft den stærkeste fremgang, hvad angår arbejdspladser og befolkning.

På det lokale niveau har lokaliseringsmønstret udviklet sig mere nuanceret. Landets centerområder har gennemgående været præget af decentralisering, hvor det modsatte har gjort sig gældende i udkantområderne. Her har der været tendens til lokal samling af befolkning og arbejdspladser i kommunernes hovedbyer.

På Bornholm med den udprægede udkantbeliggenhed har årene efter 1997 været præget af markant tilbagegang i antallet af arbejdspladser og i befolkningstallet. Ubalancen i den lokale samfundsøkonomi kommer yderligere til udtryk i en arbejdsløshedsprocent langt over landsgennemsnittet og også over niveauet i landets udkantområder i almindelighed. En vigtig forklaring på den tydelige ubalance findes i de næsten fuldstændigt fraværende pendlingsmuligheder mellem Bornholm og det øvrige Danmark. I almindelighed er landets udkantområder kendetegnet ved en betydelig pendling, som stabiliserer beskæftigelsen for lokalbefolkningen, og som bidrager til hævelse af indkomstniveauet, da pendlerne gennemgående henter væsentligt højere indkomster end svarende til indkomstniveauet hos de lokalt beskæftigede. Det ses da også, at indkomstniveauet på Bornholm er lavere end svarende til det gennemgående niveau for beboerne i landets udkantområder.

På Bornholm ses tydelige tendenser til, at lokaliseringen af befolkning og arbejdspladser bliver stadig stærkere kendetegnet ved en centralt orienteret struktur. Det kommer til udtryk ved, at befolkningstilbagegangen har været stærkere uden for kommunens hovedbyer end i disse hovedbyer. Det kommer også til udtryk derved, at Rønne i flere henseender har fået en tydeligere position som center på Bornholm. Andelen af de private markedsbaserede arbejdspladser på Bornholm, som er placeret i Rønne, er gået op, og det samme er tilfældet, hvad angår arbejdspladser inden for kommunal og amtlig velfærdsservice. Rønne har også fået en mere central placering i pendlingsmønstret på Bornholm.

Bag forandringerne i det danske regionale mønster ligger væsentlige underliggende forskydninger i erhvervsstrukturen. Årene fra 1997 til 2001 har været præget af opgangskonjunktur, og der er kommet yderligere 100.000 job til i perioden. Forøgelsen i antallet af arbejdspladser er primært sket inden for de moderne vidensintensive dele af den private servicesektor samt inden for den lokale og regionale velfærdsservice. Specielt jobekspansionen inden for den private servicesektor har været kendetegnet ved en høj grad af centerlokalisering. Bornholm har ikke i nævneværdigt omfang fået andel i denne jobvækst.

I forbindelse med kommunesammenlægningen på Bornholm spillede spørgsmålet om lokaliseringen af befolkning, arbejdspladser og offentlig

service en betydelig rolle. Der blev da også truffet udtrykkelige foranstaltninger med henblik på at sikre fastholdelse af decentrale strukturer. Herunder blev indgået en politisk aftale om fordeling af de kommunale arbejdspladser mellem de gamle kommuner og om placering af kommunale servicecentre i de gamle rådhus.

Et andet afgørende hensyn ved tilrettelæggelsen af den nye sammenlagte kommune på Bornholm var, at der blev søgt efter at få organiseret kommunen, så den kan noget andet og mere i kraft af den større størrelse. Det blev valgt at organisere al udførende aktivitet i virksomheder, hvor et fagligt og professionelt ansvar selvstændiggøres og tydeliggøres. Sigtet hermed var at finde organisatoriske former, som leder til, at der sker et kvalitetsløft derved, at der bringes stærkere kompetencer ind i opgaveløsningerne. I mange henseender kan disse bestræbelser siges at ligge i tråd med de grundlægende træk i produktionsudviklingen i det hele taget og med overvejelserne i Strukturkommissionen.

I den nye bornholmske regionskommunes første leveår blev problematikken om servicemodernisering og medfølgende konsekvenser for de lokale regionale strukturer for alvor konkretiseret i forbindelse med gennemførelsen af en omlægning af skolestrukturen på øen sammen med vedtagelsen af budgettet for det følgende år. Der blev lukket tre skoler, hvad der gav anledning til stærk politisk strid og en betydelig rørelse lokalt i befolkningen.

Fornyelsen af skolestrukturen skete på baggrund af et særligt økonomisk pres både i kraft af en dårlig lokal samfundsøkonomisk udvikling på Bornholm, og fordi kommunerne forud for sammenlægningen havde tømt deres kommunekasser. Fornyelsen kan imidlertid også anskues som et led i en servicemodernisering i overensstemmelse med sammenlægningens rationale om styrkelse af den faglige bæredygtighed og kompetenceindholdet i aktiviteterne i en situation, hvor befolkningsgrundlaget gennem en længere periode er blevet stadig mindre. Når små skoler lukkes, og man samler sig om et færre antal skoler med bedre elevgrundlag, fremkommer også bedre muligheder for udspecialisering af it-kompetencer og andre relevante kompetencer, ligesom det eksempelvis lettere lader sig gøre at organisere undervisningen, så den bedrives af lærerkræfter med linjefagskompetence eller lignende.

Dette sidste aspekt blev betonet, da beslutningen om ny skolestruktur blev taget på Bornholm. På den anden side fremkaldte beslutningen en klar afstandtagen fra oppositionen i regionskommunens regionsråd. Herfra blev fremhævet skolelukningernes negative konsekvenser for de lokale samfund, og der blev peget på tabet af nærhed, tryghed og overskuelighed. Frem for skolelukninger ønskede oppositionen små skoler med stærk forældreindflydelse, hvis eksistens skulle muliggøres af en vidtgående ophævelse af klassedeling.

Den modstilling, som på denne måde kom til at træde markant frem på Bornholm, kan vise sig at rumme en betydende almen kerne. Uddybning af kompetencerne i opgaveløsningerne indebærer nærliggende en specialisering i den ene eller anden form, og det lægger igen nærliggende op til organisatorisk og ledelsesmæssig fornyelse. Herunder kan forandringerne trække lokale regionale strukturforandringer med sig. Den slags processer kan vurderes positivt eller negativt afhængigt af det værdigrundlag, der tages udgangspunkt i.

Der findes klare regionale forskelle, hvad angår skolestørrelser og størrelse på en række andre opgaveløsende enheder. Det hænger i høj grad sammen med, at det danske bymønster ikke er homogent, men at der findes regionale forskelle, hvad angår befolkningstæthed og kommunestørrelser. Det kan lede til, at en kommunal strukturreform og den underliggende bevægelse i retning af organisationsformer, som kan rumme en oprustning af den faglige bæredygtighed, kan få særlig markante lokale regionale konsekvenser i landets udkantområder med relativt små kommuner og relativt lille befolkningstæthed.

2 Problemstillingen

I hovedsagen har de senere års danske undersøgelser af mønstrene i den regionale udvikling været foretaget på grundlag af kommuneopdelte data. Det indebærer, at det knap har været muligt at redegøre for udviklingstendenserne, hvad angår de lokale mønstre og herunder forholdet mellem land og by inden for kommunegrænserne. Med udsigten til en kommunal strukturreform er det imidlertid blevet meget relevant netop at følge udviklingen i de lokale regionale mønstre. En hovedproblemstilling er her, hvorvidt kommunesammenlægninger sætter gang i koncentrationstendenser på det lokale niveau.

Med udgangspunkt i en større forskningsrådsbevilling har Christoffersen (2003) udviklet en model for analyser af de lokale regionale udviklingstendenser, hvad angår befolkningens bosætning og socioøkonomiske mønstre samt arbejdspladsernes lokalisering. Rapporten fremlægger også en beskrivelse af den regionale udvikling gennem perioden fra begyndelsen af 1980'erne til midten af 1990'erne baseret på den nye analysemodel og på nyproducerede data i Danmarks Statistik, hvor alle person- og arbejdspladsinformationer ikke alene henføres til placering i kommune, men også til placering i henholdsvis kommunens hovedby, øvrige bymæssige områder i kommunen eller kommunens landdistrikter.

Denne analysemodel og databank danner udgangspunkt for analyserne i den nærværende rapport. Model og data findes nærmere dokumenteret i Andersen og Christoffersen (2002).

Rapporten har to hovedrinder:

For det første har den til formål at fremlægge en nærmere beskrivelse af den lokale regionale udvikling på Bornholm i perioden op til gennemfø-

relsen af den frivillige kommunesammenlægning pr. 1.1.2003. Rapporten indgår i projektet om kommunesammenlægningen på Bornholm, og når de samlede konsekvenser af sammenlægningen skal vurderes, herunder konsekvenserne for lokaliseringstendenserne i den nye sammenlagte kommune, er det relevant at kende til de lokale regionale udviklingstendenser, som gjorde sig gældende forud, således at fortsatte stedfundne forskydninger i lokaliseringstendenserne ikke uden videre tilskrives sammenlægningen. Analysen viderefører og uddyber hermed flere foreliggende analyser af den socioøkonomiske udvikling på Bornholm, herunder Schönemann (1994) og Norstrand, Andersen og Larsen (2001).

For det andet redegøres i overordnede hovedtræk for mønstrene i den regionale udvikling i Danmark som helhed og i særdeleshed for forskydningerne i forholdet mellem land og by i perioden efter midten af 1990'erne. Herved ajourføres analyserne i Christoffersen (2003). Denne ajourføring giver også mulighed for at se mønstrene i den lokale regionale udvikling på Bornholm i forhold til udviklingstendenserne i landet i det hele taget.

I tilknytning hertil diskuteres i et afsluttende kapitel nogle sammenhænge mellem den regionale udvikling og en kommunal strukturreform. Her lægges vægt på at indkredse momenter af betydning for afvejningen mellem centralisering og decentralisering på lokalt niveau.

Hovedtrækkene i den regionale udvikling fra begyndelsen af 1980'erne til midten af 1990'erne, sådan som de blev kortlagt i Christoffersen (2003) er indikeret i figur 2.1.

Figur 2.1 Hovedtendenser i den rumlige omstrukturering i Danmark fra begyndelsen af 1980'erne til midten af 1990'erne

Overordnet regionalt niveau	<ul style="list-style-type: none"> • Klar koncentration af arbejdspladser og vis koncentration af befolkning i landets centerområder: Hovedstadsområdet i øst først fra 1990'erne, Århus-Vejle Amter i vest over hele perioden • Fra horisontal til vertikal regional arbejdsdeling i produktionen. Konvergens hvad angår branchestruktur, men divergens hvad angår uddannelsesniveaet blandt de beskæftigede • Konvergens af indkomster mellem center og periferi
Arbejdskraftoplande	<ul style="list-style-type: none"> • Stadig færre, men større arbejdskraftoplande • Øget pendling
Kommuneniveau	<ul style="list-style-type: none"> • Klar koncentration af arbejdspladser og vis koncentration af befolkning i de større kommuner • Konvergens af indkomster kommunerne imellem
Lokalt niveau: Land/by	<ul style="list-style-type: none"> • Dekoncentration af befolkning i landets centerområder, spec. i hovedstadsområdet. Koncentration af befolkning i landets periferi • Nettopendling fra land til by • Ubetydelig indkomstforskel mellem land og by
Lokalt niveau: Attraktivt/ikke attraktivt nabolag	<ul style="list-style-type: none"> • Koncentration af moderne virksomheder med højt uddannet arbejdskraft • Social segregering

På det overordnede niveau har perioden været præget af en stadig tydeligere tendens til centralisering i den regionale udvikling. Arbejdspladser og befolkning har relativt set forskudt sig i retning mod landets centerområder, altså mod hovedstadsområdet i Østdanmark og mod Århus og Vejle Amter i Vestdanmark.

Det samme har været tilfældet på mellemniveauet, som udgøres af arbejdskraftoplandene og kommunerne. De større byområder, som danner kerne i pendlingsoplandene, har gennemgående haft en stærkere udvikling, hvad angår befolkning og arbejdspladser end de omliggende kommuner inden for samme pendlingsopland.

Disse udviklingstræk har været velkendte i litteraturen om regional udvikling. Det, som kom for dagen gennem analyserne i Christoffersen (2003), var imidlertid, at udviklingen i lokaliseringmønstre på lokalt niveau har foregået i et mere nuanceret mønster. Enkelt sagt er der gennem-

gående foregået en centralisering på lokalt niveau i landets udkantområder. Derimod har der i landets centerområder foregået en decentralisering i lokaliseringsmønstrene på lokalt niveau. Her er der relativt set foregået en stærkere udvikling, hvad angår befolkning og arbejdspladser i landdistrikterne end i de bymæssige områder.

Når udviklingstrækkene i den regionale udvikling i perioden fra 1997 til 2001 studeres, er det vigtigt at være opmærksom på periodeafgrænsningen i forhold til det samfundsøkonomiske konjunkturforløb. Den kortlagte periode var præget af ganske stærke konjunkturer med høj beskæftigelse og real indkomstfremgang. Efter 2001 er indtrådt en vis konjunkturafmatning. Der har historisk kunnet ses en tendens til sammenhæng mellem konjunkturforløb og regional udvikling. Det betyder også, at der skal udvises varsomhed i forhold til en ukritisk fremskrivning af de regionale udviklingstendenser, som bliver kortlagt i dette studie.

3 De nye forandringer i de regionale socioøkonomiske mønstre

3.1 Befolkningens bosætning i bymønsteret

Danmarksbilledet

Den overordnede tendens efter 1997 i den regionale befolkningsudvikling repræsenterer en fortsættelse af de forudgående års centralisering. Det træder frem i tabellerne 3.1 og 3.2.

Tabel 3.1 Befolkningens størrelse 2001 og procentvise vækst pr. år fra 1997 til 2001 i landets regioner

	Befolkning 2001 antal			Vækst i procent pr. år 1997-2001			
	Største By	Øvrige Byer	Landdistrikter	Største by	Øvrige byer	Landdistrikter	Hele regionen
Hovedstadsområdet	1.637.461	115.167	53.462	0,36	3,60	1,16	0,58
Vestsjællands og Storstrøms Amter	293.555	111.677	151.334	0,41	0,44	0,25	0,37
Bornholms Amt	23.735	8.807	11.584	-0,30	-0,79	-0,64	-0,49
Fyns Amt	284.382	103.127	84.555	0,05	0,20	-0,19	0,04
Vejle og Århus Amter	642.919	201.718	145.182	0,84	-0,22	-0,01	0,49
Øvrige Jylland	812.837	349.113	318.002	0,23	0,17	-0,20	0,13
Hele Landet	3.694.889	889.609	764.119	0,39	0,52	0,01	0,36

Kilde: AKF's Databank SubLine.

Tabel Befolkningens størrelse 2001 og procentvise vækst pr. år fra 1997 til 2001 efter kommunens placering i bymønsteret

	Befolkning 2001 antal			Vækst i procent pr. år 1997-2001			
	Største by	Øvrige byer	Landdistrikter	Største by	Øvrige byer	Landdistrikter	Hele regionen
Hovedstadsområdet	1.637.461	115.167	53.462	0,36	3,60	1,16	0,58
Uden for hovedstadsområdet:							
<5.000 indbyggere	31.803	12.459	33.724	0,31	-0,48	-0,29	-0,08
5.-10.000 indbyggere	296.811	243.825	296.401	0,55	0,23	-0,08	0,23
10.-15.000 indbyggere	232.160	158.783	166.257	0,62	0,32	-0,06	0,33
15.-30.000 indbyggere	417.865	135.144	127.888	0,27	0,32	-0,09	0,21
>30.000 indbyggere	1.078.789	224.231	86.285	0,39	-0,30	0,04	0,26
Hele Landet	3.694.889	889.609	764.119	0,39	0,52	0,01	0,36
Heraf:							
Landkomm.	214.615	278.502	306.471	0,56	0,26	-0,03	0,23
Landbrugskomm.	161.547	173.631	234.785	0,43	0,07	-0,18	0,07
Udkantkomm.	87.854	67.517	99.564	-0,09	-0,18	-0,37	-0,22

Kilde: AKF's Databank SubLine.

Den stærkeste befolkningstilvækst ses i det østdanske centerområde, hovedstadsområdet. I Vestdanmark ses en næsten tilsvarende stærk befolkningstilvækst i det vestdanske centerområde, Århus og Vejle Amter.

I Østdanmark er Vestsjællands og Storstrøms Amter ved at blive ganske stærkt integreret med hovedstadsområdet, og disse to amter har på den baggrund opnået en tydeligt positiv befolkningstilvækst svarende til den landsgennemsnitlige tilvækst.

I Vestdanmark ses, at befolkningsudviklingen har været langt svagere i de øvrige jyske amter end i Århus og Vejle Amter. På Fyn har der nærmest været befolkningsmæssig stagnation.

I bymønsteret er det de større byområder, som har samlet befolkningstilvæksten. De små kommuner med under 5.000 indbyggere uden for hovedstadsområdet har haft en egentlig befolkningstilbagegang. Kommuner afgrænset ved at have en udkantbeliggenhed har i særdeleshed været udsat for befolkningstilbagegang.

På lokalt niveau har befolkningstilvæksten som en landstendens været forbeholdt de bymæssige områder. Landdistrikterne har været kendetegnet ved et uændret befolkningstal med en ganske svag tendens til positiv vækst. Dette er imidlertid en forholdsvis ny udviklingsretning for landdi-

strikterne, som frem til midten af 1990'erne var præget af tilbagegang i befolkningstallet.

Landdistrikterne har i befolkningsmæssig henseende klaret sig godt i landets centerregioner. I hovedstadsområdet har befolkningsudviklingen været klart stærkere i landdistrikterne og tillige i de øvrige bymæssige bebyggelser, end det har været tilfældet i kommunernes hovedbyer. Uden for centerregionerne har befolkningsudviklingen været særlig svag i landdistrikterne.

Sammenhængen mellem befolkningsudvikling i landdistrikterne og graden af centralitet i bymønsterplaceringen kommer også til udtryk derved, at det især er de største kommuners landdistrikter, som oplever en positiv befolkningsudvikling. I udkantkommunerne har befolkningstilbagegangen været særlig voldsom i landdistrikterne.

Det bornholmske billede

Befolkningstallet på Bornholm er gået markant tilbage efter 1997 med et fald på en halv procent årligt. Det fremgår af tabel 3.3. Dette repræsenterer en fortsættelse af en langsigtet tendens til befolkningstilbagegang, om end tendensen nu er blevet forstærket. Fra 1970 til 2001 faldt befolkningstallet på Bornholm med 0,21% årligt som gennemsnit for hele perioden.

Tabel 3.3 Befolkningens størrelse 2001 og procentvise vækst pr. år fra 1997 til 2001 på Bornholm

	Befolkning 2001 antal			Vækst i procent pr. år 1997-2001			
	Største by	Øvrige byer	Landdistrikter	Største by	Øvrige byer	Landdistrikter	Hele regionen
Allinge-Gudhjem	1.888	2.766	2.930	-0,55	-0,88	-1,04	-0,86
Hasle	1.866	2.001	2.501	-0,65	-0,78	-0,38	-0,58
Nexø	3.769	2.644	2.130	0,63	-0,63	-0,79	-0,13
Rønne	14.135	172	591	-0,38	-0,99	-1,11	-0,42
Åkirkeby	2.077	1.224	3.330	-0,89	-0,92	-0,36	-0,63
Hele Bornholm	23.735	8.807	11.482	-0,30	-0,79	-0,66	-0,49
Hele landet	3.694.889	889.609	764.119	0,39	0,52	0,01	0,36

Kilde: AKF's Databank SubLine.

Befolkningstilbagegangen har fundet sted i alle øens fem kommuner, om end tilbagegangen ikke har været lige voldsom overalt.

For Bornholm set under et er der sammen med befolkningstilbagegangen foregået en befolkningskoncentration. Befolkningstilbagegangen har været langt stærkere uden for kommunernes hovedbyer, end det har været tilfældet i hovedbyerne. I en enkelt af hovedbyerne, nemlig Nexø by, har der ligefrem været en betydelig befolkningstilvækst i perioden.

Koncentrationstendensen gør sig dog ikke gældende ubetinget i hver eneste af de fem kommuner. I de to mest landbrugsdominerede kommuner, Hasle og Åkirkeby, har hovedbyerne haft en svagere befolkningsudvikling end de øvrige dele af kommunen. Disse to kommuner har i det hele taget haft en svagere befolkningsudvikling end øen som helhed, og da kommunecentrene ikke her har så stor erhvervsmæssig tyngde, har tilbagegangen da særligt ramt disse lokale bycentre.

3.2 **Befolkningens alders- og husstandsstruktur og bosætningsmønstre**

Danmarksbilledet

Befolkningens aldersstruktur varierer systematisk mellem de forskellige dele af landet. Mønstrene er beskrevet i tabellerne 3.4 og 3.5.

De unges uddannelsesmønstre udgør et afgørende moment til forståelse af de regionale aldersstrukturforskelle. I og med at mange unge søger til de større bycentre for at få en videregående uddannelse, opstår også i centerområderne en særlig tyngde af unge. I Østdanmark udgør de unge mellem 15 og 29 år en større andel af befolkningen i hovedstadsområdet end i Vestsjællands og Storstrøms Amter. Tilsvarende vejer de unge tungere i Århus og Vejle Amter end i det øvrige Jylland.

Spejlbilledet af de unges regionale bosætningsmønstre viser, at børnefamilierne – de midaldrende og børnene i det hele taget – og de ældre udgør en særlig stor andel af befolkningen uden for centerområderne.

Tabel 3.4 Befolkningens alderssammensætning 1997 og 2001 i landets regioner

	0-14 år		15-29 år		30-44 år		45-59 år		60-75 år		76-90 år		Over 90 år	
	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001
Hovedstadsområdet	16,7	17,8	20,9	19,5	22,9	23,4	20,4	20,3	12,1	12,0	6,5	6,3	0,5	0,6
Største by	16,4	17,3	21,3	20,5	22,9	23,4	19,9	19,7	12,2	11,9	6,7	6,7	0,5	0,6
Øvrige byer	19,5	21,4	16,2	13,2	23,2	23,6	26,1	24,4	11,1	12,9	3,7	4,3	0,2	0,3
Landdistrikter	18,1	19,5	16,6	14,3	24,3	24,7	23,9	24,3	12,7	12,9	4,1	4,0	0,2	0,2
Vestsjællands og Storstrøms Amter	17,6	18,3	17,6	15,9	21,7	21,3	21,4	22,5	14,2	14,3	7,0	7,1	0,5	0,6
Største by	16,5	17,2	19,4	17,6	20,8	20,5	20,3	21,4	14,1	14,2	8,2	8,4	0,6	0,8
Øvrige byer	18,6	19,0	15,7	14,1	22,2	21,4	22,4	23,6	13,8	14,2	6,8	7,0	0,5	0,7
Landdistrikter	18,9	19,7	15,5	14,1	23,1	22,9	22,6	24,0	14,6	14,4	5,0	4,7	0,3	0,3
Bornholms Amt	18,0	17,9	15,9	14,2	21,5	20,4	21,3	23,4	14,7	15,0	8,1	8,3	0,6	0,7
Største by	17,1	17,1	16,7	15,2	20,9	20,0	20,4	22,2	15,0	15,1	9,3	9,5	0,6	0,8
Øvrige byer	17,3	16,1	13,3	12,0	20,7	18,5	21,4	24,8	16,3	17,3	10,0	10,4	0,9	1,0
Landdistrikter	20,1	21,0	16,1	14,0	23,3	22,5	22,8	24,8	13,0	13,1	4,4	4,3	0,3	0,3
Fyns Amt	17,6	18,5	20,2	18,1	21,7	21,5	19,9	21,0	13,1	13,3	6,9	7,0	0,6	0,6
Største by	16,2	17,0	22,6	20,5	20,9	20,7	19,0	20,2	13,1	13,2	7,6	7,8	0,6	0,7
Øvrige byer	19,3	20,1	17,0	14,5	22,1	21,8	21,9	22,7	12,9	13,7	6,2	6,5	0,6	0,7
Landdistrikter	20,4	21,5	16,4	14,5	23,6	23,9	20,2	21,5	13,7	13,4	5,3	4,8	0,3	0,3
Vejle og Århus Amter	18,4	19,2	21,5	19,7	22,5	22,3	19,6	20,5	11,7	11,9	5,9	5,9	0,5	0,5
Største by	17,0	17,8	23,9	22,2	21,9	21,8	18,4	19,4	11,7	11,7	6,5	6,5	0,5	0,6
Øvrige byer	20,6	21,5	17,4	15,0	23,0	22,6	22,2	22,9	11,1	12,1	5,2	5,4	0,5	0,5
Landdistrikter	20,9	22,2	17,1	15,1	24,2	24,0	21,0	22,3	12,3	12,3	4,2	4,0	0,3	0,3
Øvrige Jylland	19,1	19,6	19,6	17,9	21,8	21,5	19,7	20,7	13,0	13,2	6,4	6,5	0,5	0,6
Største by	17,3	17,7	21,4	19,8	21,1	20,7	19,3	20,3	13,3	13,5	7,1	7,3	0,5	0,7
Øvrige byer	19,9	20,5	17,4	15,2	21,7	21,4	20,3	21,6	13,0	13,5	7,0	7,1	0,6	0,7
Landdistrikter	22,6	23,6	17,6	16,0	23,5	23,6	19,9	20,9	12,2	12,0	4,0	3,7	0,2	0,2
Hele landet	17,8	18,7	20,2	18,5	22,3	22,3	20,1	20,8	12,6	12,7	6,5	6,4	0,5	0,6
Største by	16,7	17,4	21,7	20,4	22,0	22,0	19,5	19,9	12,6	12,5	7,0	7,0	0,6	0,6
Øvrige byer	19,8	20,6	17,0	14,5	22,3	22,1	21,9	22,8	12,5	13,2	6,1	6,1	0,5	0,6
Landdistrikter	21,0	22,0	16,9	15,1	23,6	23,7	21,0	22,2	12,9	12,8	4,4	4,1	0,3	0,2

Kilde: AKF's Databank SubLine.

Note: Tabellen summerer vandret til 100%.

Tabel 3.5 Befolkningens alderssammensætning 1997 og 2001 efter kommunens placering i bymønsteret

	0-14 år		15-29 år		30-44 år		45-59 år		60-75 år		76-90 år		Over 90 år	
	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001
Hovedstadsområdet														
Største by	16,7	17,8	20,9	19,5	22,9	23,4	20,4	20,3	12,1	12,0	6,5	6,3	0,5	0,6
Øvrige byer	16,4	17,3	21,3	20,5	22,9	23,4	19,9	19,7	12,2	11,9	6,7	6,7	0,5	0,6
Landdistrikter	19,5	21,4	16,2	13,2	23,2	23,6	26,1	24,4	11,1	12,9	3,7	4,3	0,2	0,3
Landdistrikter	18,1	19,5	16,6	14,3	24,3	24,7	23,9	24,3	12,7	12,9	4,1	4,0	0,2	0,2
Uden for hovedstadsområdet:														
<5.000 indbyggere														
Største by	18,4	19,0	15,9	14,2	20,7	20,2	21,2	22,5	15,2	15,3	8,0	8,1	0,7	0,7
Øvrige byer	18,1	18,5	17,1	14,8	20,0	19,2	20,3	21,9	14,5	14,9	9,2	9,7	0,8	1,1
Landdistrikter	17,0	17,1	14,3	12,8	19,5	18,9	21,1	22,4	16,8	17,0	10,2	10,7	1,1	1,1
Landdistrikter	19,2	20,1	15,5	14,2	21,7	21,6	22,0	23,0	15,3	15,1	6,0	5,6	0,3	0,3
5-10.000 indbyggere														
Største by	19,7	20,4	17,1	15,2	22,1	21,8	20,7	21,9	13,3	13,5	6,6	6,6	0,5	0,6
Øvrige byer	18,5	19,1	17,6	15,3	21,2	20,7	20,5	21,6	13,4	14,1	8,0	8,3	0,7	0,8
Landdistrikter	19,3	19,8	16,9	15,0	21,5	21,0	20,6	22,0	13,6	13,8	7,5	7,6	0,6	0,7
Landdistrikter	21,2	22,1	16,8	15,2	23,5	23,4	20,9	22,1	13,0	12,7	4,4	4,1	0,3	0,2
10-15.000 indbyggere														
Største by	19,2	20,0	17,8	15,7	21,9	21,7	20,5	21,6	13,4	13,7	6,6	6,7	0,5	0,6
Øvrige byer	17,8	18,3	18,7	16,3	20,9	20,6	20,2	21,3	13,8	14,4	7,9	8,2	0,7	0,8
Landdistrikter	19,1	19,8	17,2	15,2	21,6	21,3	20,8	21,9	13,5	13,8	7,2	7,3	0,7	0,7
Landdistrikter	21,4	22,4	17,2	15,4	23,6	23,7	20,6	21,7	12,8	12,6	4,2	3,9	0,2	0,2
15-30.000 indbyggere														
Største by	18,4	19,0	19,1	17,1	21,6	21,4	20,2	21,4	13,4	13,7	6,8	6,9	0,5	0,6
Øvrige byer	16,9	17,5	20,4	18,4	20,9	20,6	20,0	21,0	13,8	14,1	7,4	7,7	0,6	0,7
Landdistrikter	19,6	20,3	16,7	14,6	22,0	21,5	21,0	22,3	12,9	13,5	7,0	7,2	0,6	0,8
Landdistrikter	21,6	22,8	17,2	15,2	23,6	23,7	20,3	21,5	12,7	12,5	4,4	4,1	0,2	0,3
>30.000 indbyggere														
Største by	17,4	18,1	23,0	21,5	22,1	21,9	19,1	20,0	11,9	12,0	6,0	6,1	0,5	0,5
Øvrige byer	16,3	17,0	24,7	23,4	21,6	21,4	18,2	19,1	12,1	11,9	6,6	6,6	0,5	0,6
Landdistrikter	21,1	21,8	17,4	14,8	23,6	23,1	22,7	23,3	10,6	12,1	4,1	4,5	0,4	0,4
Landdistrikter	20,8	22,1	16,9	14,8	24,4	24,3	21,0	22,2	12,5	12,6	4,2	3,9	0,3	0,2

	0-14 år		15-29 år		30-44 år		45-59 år		60-75 år		76-90 år		Over 90 år	
	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001
Hele Landet	17,8	18,7	20,2	18,5	22,3	22,3	20,1	20,8	12,6	12,7	6,5	6,4	0,5	0,6
Største by	16,7	17,4	21,7	20,4	22,0	22,0	19,5	19,9	12,6	12,5	7,0	7,0	0,6	0,6
Øvrige byer	19,8	20,6	17,0	14,5	22,3	22,1	21,9	22,8	12,5	13,2	6,1	6,1	0,5	0,6
Landdistrikter	21,0	22,0	16,9	15,1	23,6	23,7	21,0	22,2	12,9	12,8	4,4	4,1	0,3	0,2
Heraf:														
Landkomm.	19,4	20,1	16,8	14,9	21,9	21,7	21,0	22,2	13,6	13,8	6,7	6,7	0,5	0,6
Største by	18,2	18,7	17,1	14,9	20,7	20,2	20,7	21,8	13,9	14,5	8,7	8,9	0,8	0,9
Øvrige byer	18,9	19,5	16,9	14,8	21,3	21,1	21,1	22,3	13,6	13,8	7,5	7,6	0,7	0,8
Landdistrikter	20,7	21,6	16,5	14,9	23,3	23,3	21,2	22,4	13,4	13,1	4,6	4,3	0,3	0,3
Landbrugskomm.	19,8	20,4	17,1	15,4	21,6	21,3	20,0	21,3	13,9	13,9	7,0	7,0	0,6	0,7
Største by	17,7	17,9	17,5	15,6	20,2	19,4	19,7	21,1	14,7	15,1	9,4	9,8	0,8	1,1
Øvrige byer	19,0	19,4	16,9	15,2	20,8	20,3	19,8	21,2	14,4	14,5	8,3	8,4	0,8	0,9
Landdistrikter	21,8	22,7	17,0	15,6	23,2	23,3	20,3	21,5	13,0	12,6	4,5	4,1	0,3	0,2
Udkantkomm.	18,5	18,8	16,2	14,5	21,0	20,3	20,7	22,3	15,1	15,3	7,8	8,0	0,6	0,8
Største by	17,1	17,2	16,8	15,0	19,9	19,0	20,3	21,8	15,3	15,7	9,7	10,2	0,9	1,1
Øvrige byer	17,7	17,9	15,7	14,0	20,2	19,4	20,6	22,2	15,9	16,1	9,2	9,3	0,8	1,0
Landdistrikter	20,4	20,9	15,9	14,4	22,4	22,1	21,3	22,8	14,5	14,5	5,2	5,0	0,3	0,3

Kilde: AKF's Databank SubLine.

Note: Tabellen summerer vandret til 100%.

Siden 1997 er de meget små fødselsårgange fra først i 1980'erne vokset længere op. Det indebærer, at de 15-29-årige er kommet til at veje relativt mindre i befolkningen mens de 0-14-årige har fået større tyngde. Det er bemærkelsesværdigt, at øgningen i de 0-14-åriges tyngde i befolkningen har været stærkest i landets centerområder: Hovedstadsområdet i øst og Århus-Vejle Amter i vest. Børnenes befolkningsandel vejer dog stadig marginalt tungere uden for landets centerområder sammenholdt med centerområderne.

Hvad angår den ældre del af befolkningen, så er andelen af danskere, som er over 44 år, gået op siden 1997. Det er imidlertid ikke tilfældet i hovedstadsområdet. Sammen med den særlig dynamiske befolkningstilvækst i hovedstadsområdet har der altså også været en særlig tendens til foryngelse af befolkningen her.

På lokalt niveau er den gennemgående udviklingstendens, at de 0-14-åriges større tyngde i særlig grad har gjort sig gældende i landdistrikterne, hvor de i forvejen vejer tungest.

De unge mellem 15 og 29 år er orienteret imod at bo i bycentrene. Siden 1997 er de i særlig grad blevet tyndet ud i forstæderne og i det hele taget i kommunernes øvrige bymæssige områder. De unges udtynding har været svagest i bycentrene, men kun lidt stærkere i landdistrikterne i forhold til bycentrene.

De midaldrende 30-59-årige udgør gennemgående en større andel af befolkningen uden for kommunernes hovedbyer end i disse byer. Siden 1997 er de midaldrendes tyngde i befolkningen øget, og det er i særlig grad sket i landdistrikterne, hvor denne aldersgruppe i forvejen havde den største tyngde.

Modsvarende har den ældre del af befolkningen over 59 år specielt haft en tendens til at blive tyndet ud i befolkningen i landdistrikterne.

I fireårsperioden efter 1997 er husstandsstrukturen i Danmark ændret, så en lidt større andel af befolkningen nu bor i et parforhold. Også hvad angår husstandsstrukturen gælder i øvrigt nogle systematiske regionale forskelle. De er belyst i tabellerne 3.6 og 3.7.

Tabel 3.6 Befolkningens husstandssammensætning 1997 og 2001 i landets regioner

	Enlige uden børn		Enlige med børn		Par uden børn		Par med børn	
	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001
Hovedstadsområdet	31,7	30,8	6,6	6,4	28,2	27,7	33,5	35,0
Største by	32,7	32,7	6,8	6,7	27,8	27,2	32,7	33,4
Øvrige byer	19,8	19,0	4,6	5,0	32,2	30,9	43,3	45,2
Landdistrikter	24,4	23,0	3,8	3,8	32,6	31,8	39,2	41,3
Vestsjællands og Storstrøms Amter	26,0	25,6	5,6	5,7	31,3	31,6	37,1	37,1
Største by	29,3	29,0	6,8	7,0	30,2	30,3	33,6	33,7
Øvrige byer	22,7	22,4	5,1	5,2	31,6	32,5	40,7	39,9
Landdistrikter	22,1	21,2	3,6	3,8	33,1	33,4	41,1	41,6
Bornholms Amt	25,6	25,8	5,3	5,8	30,2	31,2	38,9	37,3
Største by	28,9	29,0	6,7	7,3	29,0	29,7	35,4	34,1
Øvrige byer	24,4	25,4	4,9	5,1	32,6	35,0	38,1	34,5
Landdistrikter	19,9	19,4	2,9	3,1	30,8	31,3	46,4	46,2
Fyns Amt	26,9	26,0	5,5	5,5	30,4	30,8	37,3	37,7
Største by	30,8	30,0	6,4	6,4	29,7	30,2	33,0	33,4
Øvrige byer	21,6	20,7	5,0	5,2	30,8	31,8	42,6	42,4
Landdistrikter	20,0	19,1	3,0	3,2	31,9	31,5	45,0	46,2
Vejle og Århus Amter	27,0	26,1	5,6	5,5	28,9	29,3	38,5	39,1
Største by	30,9	30,0	6,5	6,4	28,3	28,7	34,2	35,0
Øvrige byer	19,9	18,9	4,6	4,8	29,6	30,5	45,9	45,8
Landdistrikter	20,0	18,7	2,8	2,8	30,6	30,6	46,5	47,9
Øvrige Jylland	24,5	24,0	4,5	4,7	29,5	30,2	41,5	41,2
Største by	28,2	27,8	5,7	5,8	29,6	30,4	36,5	36,0
Øvrige byer	21,4	20,8	3,8	4,2	29,6	30,8	45,2	44,2
Landdistrikter	18,4	17,5	2,3	2,4	29,2	29,0	50,1	51,2
Hele landet	27,7	27,0	5,6	5,6	29,2	29,4	37,4	37,9
Største by	31,0	30,6	6,5	6,4	28,7	28,7	33,9	34,3
Øvrige byer	21,1	20,3	4,4	4,7	30,3	31,1	44,2	43,9
Landdistrikter	20,0	19,1	2,8	2,9	30,8	30,7	46,3	47,3

Kilde: AKF's Databank SubLine.

Note: Tabellen summerer vandret til 100%.

Børn defineres som 0-14-årige.

Tabel Befolkningens husstandssammensætning 1997 efter kommunens
3.7 placering i bymønsteret

	Enlige uden børn		Enlige med børn		Par uden børn		Par med børn	
	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001
Hovedstadsområdet	31,7	30,8	6,6	6,4	28,2	27,7	33,5	35,0
Største by	32,7	32,7	6,8	6,7	27,8	27,2	32,7	33,4
Øvrige byer	19,8	19,0	4,6	5,0	32,2	30,9	43,3	45,2
Landdistrikter	24,4	23,0	3,8	3,8	32,6	31,8	39,2	41,3
Uden for hovedstadsområdet:								
<5.000 indbyggere	24,2	23,6	3,8	4,2	31,4	32,0	40,5	40,1
Største by	26,0	25,5	4,8	5,4	29,4	30,5	39,8	38,6
Øvrige byer	26,3	26,4	3,6	4,3	32,8	33,7	37,3	35,7
Landdistrikter	21,7	20,9	3,0	3,1	32,8	32,9	42,5	43,1
5-10.000 indbyggere	22,4	21,7	4,1	4,3	30,1	30,8	43,4	43,2
Største by	24,7	24,1	5,1	5,2	29,5	30,7	40,7	39,9
Øvrige byer	22,9	22,3	4,4	4,7	30,1	31,1	42,6	41,9
Landdistrikter	19,8	18,8	2,9	3,0	30,6	30,7	46,8	47,5
10-15.000 indbyggere	23,1	22,4	4,3	4,5	30,3	31,0	42,3	42,1
Største by	26,2	25,7	5,6	5,7	30,0	30,9	38,1	37,7
Øvrige byer	22,3	21,6	4,1	4,3	30,6	31,7	42,9	42,4
Landdistrikter	19,7	18,7	2,7	2,9	30,4	30,3	47,2	48,1
15-30.000 indbyggere	25,4	24,8	5,0	5,2	30,2	30,6	39,4	39,4
Største by	28,7	28,2	6,2	6,4	30,1	30,5	35,0	34,9
Øvrige byer	21,1	20,3	3,8	4,2	30,4	31,6	44,8	43,9
Landdistrikter	19,2	18,2	2,5	2,6	30,4	29,8	47,9	49,4
>30.000 indbyggere	29,1	28,4	6,2	6,1	29,0	29,4	35,7	36,1
Største by	32,0	31,4	6,7	6,5	28,8	29,1	32,4	32,9
Øvrige byer	18,7	17,9	4,9	5,1	29,3	30,4	47,1	46,7
Landdistrikter	19,8	18,5	2,7	2,7	31,2	31,0	46,3	47,8
Hele Landet	27,7	27,0	5,6	5,6	29,2	29,4	37,4	37,9
Største by	31,0	30,6	6,5	6,4	28,7	28,7	33,9	34,3
Øvrige byer	21,1	20,3	4,4	4,7	30,3	31,1	44,2	43,9
Landdistrikter	20,0	19,1	2,8	2,9	30,8	30,7	46,3	47,3
Heraf:								
Landkomm.	22,4	21,7	4,0	4,2	30,7	31,4	42,9	42,7
Største by	24,9	24,4	5,0	5,2	30,1	31,2	40,0	39,1
Øvrige byer	23,0	22,4	4,3	4,7	30,6	31,5	42,1	41,4
Landdistrikter	20,2	19,2	2,9	3,0	31,3	31,3	45,6	46,5
Landbrugskomm.	22,5	22,1	3,7	4,0	30,0	30,6	43,8	43,2
Største by	26,0	25,8	4,7	5,0	29,9	31,4	39,4	37,8
Øvrige byer	23,7	23,3	4,1	4,6	30,2	31,2	42,0	40,9
Landdistrikter	19,4	18,7	2,7	2,9	29,9	29,7	48,0	48,7
Udkantkomm.	24,4	24,3	4,3	4,6	30,9	31,7	40,4	39,4
Største by	27,4	27,3	5,5	5,9	30,1	31,3	37,1	35,4
Øvrige byer	25,3	25,6	4,5	5,0	31,7	32,4	38,5	37,0
Landdistrikter	21,1	20,8	3,1	3,2	31,1	31,5	44,6	44,5

Kilde: AKF's Databank SubLine.

Note: Tabellen summerer vandret til 100%.

Børn defineres som 0-14-årige.

Tendensen til, at befolkningen i landets centerområder set i forhold til befolkningen i udkantområderne er blevet relativt yngre, slår igennem i husstandssammensætningen derved, at husstandstypen par med børn i særlig grad er kommet til at veje tungere i befolkningen i landets centerområder. Derimod er husstandstypen par uden børn (som statistisk er defineret som samboende uden hjemmeboende børn) i særlig grad kommet til at veje tungere i befolkningen uden for landets centerområder.

I det lokale bymønster findes meget markante forskelle i husstandsstruktur. I kommunernes hovedbyer findes langt flere enlige, end det er tilfældet uden for bycentrene. Modsvarende har parhusstandene med børn en markant tilbøjelighed til at finde bolig uden for kommunernes hovedbyer. Det er bemærkelsesværdigt, at disse lokale forskelle er blevet forstærket siden 1997. De enlige har yderligere øget deres overrepræsentation i de lokale bycentre, og parhusstandene med børn har yderligere øget deres orientering mod at bo uden for de lokale bycentre.

Det bornholmske billede

Den udtynding i befolkningen af unge mellem 15 og 29 år, som har fundet sted efter 1997, ses også på Bornholm, hvor ungdomsgruppen i forvejen er langt svagere repræsenteret end svarende til landsniveauet. Det belyses i tabel 3.8. Det ser ydermere ud til, at der i det hele taget er foregået en forskydning i den bornholmske befolknings aldersstruktur i retning af, at ældre er kommet til at veje tungere. Hvor børn under 15 år så sent som i 1997 vejede tungere i den bornholmske befolkning end i den samlede danske befolkning, så er billedet vendt i 2001. På Bornholm er børnenes andel af hele den bornholmske befolkning endda marginalt kommet til at veje mindre, mens børnene på landsplan klart er kommet til at udgøre en større andel af befolkningen.

Tabel 3.8 Befolkningens alderssammensætning 1997 og 2001 på Bornholm

	0-14 år		15-29 år		30-44 år		45-59 år		60-75 år		76-90 år		Over 90 år	
	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001
	Allinge-Gudhjem	17,9	17,2	14,1	12,4	21,2	19,5	22,3	25,4	15,7	16,3	8,1	8,4	0,7
Største by	16,8	16,0	15,3	12,6	19,5	18,5	23,8	26,5	15,3	16,6	8,7	9,0	0,6	0,8
Øvrige byer	15,5	14,0	12,2	11,4	19,1	16,7	20,6	24,3	18,5	19,5	12,7	12,7	1,3	1,4
Landdistrikter	20,8	21,0	15,3	13,3	24,1	22,7	22,9	25,7	13,2	13,1	3,5	4,1	0,3	0,2
Hasle	18,4	19,0	16,5	14,6	21,5	20,7	21,6	23,8	14,3	13,6	7,2	7,7	0,5	0,6
Største by	17,3	17,5	15,7	14,3	20,8	19,7	19,8	22,1	16,7	15,3	8,8	9,9	0,8	1,2
Øvrige byer	18,9	19,0	15,2	14,3	21,6	19,3	20,7	23,2	14,4	13,4	8,6	10,1	0,6	0,6
Landdistrikter	18,9	20,0	18,1	15,0	21,9	22,6	23,8	25,6	12,4	12,4	4,9	4,2	0,1	0,2
Nexø	18,7	17,9	15,0	13,4	21,6	20,9	21,5	23,2	14,9	15,8	7,8	8,0	0,6	0,7
Største by	18,6	17,7	16,8	15,4	21,0	22,1	19,8	20,3	14,7	14,9	8,6	9,0	0,5	0,6
Øvrige byer	17,6	16,0	12,7	10,3	20,6	18,2	23,2	27,0	16,2	18,0	9,0	9,5	0,7	0,9
Landdistrikter	20,2	20,8	14,8	13,7	23,7	22,1	22,1	23,8	13,7	14,6	4,8	4,4	0,6	0,7
Rønne	17,1	17,3	17,2	15,8	21,5	20,1	20,6	22,6	14,3	14,5	8,8	9,0	0,5	0,7
Største by	17,0	17,3	17,2	15,8	21,4	20,1	20,6	22,4	14,4	14,5	9,0	9,0	0,5	0,8
Øvrige byer	24,6	16,3	11,7	19,8	32,4	23,3	17,9	26,2	11,2	10,5	2,2	4,1	0,0	0,0
Landdistrikter	17,2	17,1	18,3	14,7	21,4	18,4	22,3	25,9	13,1	15,4	7,8	8,3	0,0	0,2
Åkirkeby	18,5	19,0	15,5	13,6	21,8	20,9	20,8	22,4	14,7	15,4	8,0	7,8	0,7	0,8
Største by	15,8	15,5	14,8	13,6	19,1	17,3	18,0	20,0	17,6	18,3	13,4	13,9	1,3	1,4
Øvrige byer	17,4	15,9	14,6	12,1	21,4	21,0	20,9	23,3	15,4	17,8	9,2	8,4	1,1	1,5
Landdistrikter	20,7	22,3	16,3	14,2	23,6	23,2	22,4	23,6	12,7	12,7	4,0	3,8	0,2	0,2
Hele Bornholm	18,0	17,9	15,9	14,2	21,5	20,4	21,3	23,4	14,7	15,0	8,1	8,3	0,6	0,7
Største by	17,1	17,1	16,7	15,2	20,9	20,0	20,4	22,2	15,0	15,1	9,3	9,5	0,6	0,8
Øvrige byer	17,3	16,1	13,3	12,0	20,7	18,5	21,4	24,8	16,3	17,3	10,0	10,4	0,9	1,0
Landdistrikter	20,1	21,0	16,1	14,0	23,3	22,5	22,8	24,8	13,0	13,1	4,4	4,3	0,3	0,3
Hele landet	17,8	18,7	20,2	18,5	22,3	22,3	20,1	20,8	12,6	12,7	6,5	6,4	0,5	0,6
Største by	16,7	17,4	21,7	20,4	22,0	22,0	19,5	19,9	12,6	12,5	7,0	7,0	0,6	0,6
Øvrige byer	19,8	20,6	17,0	14,5	22,3	22,1	21,9	22,8	12,5	13,2	6,1	6,1	0,5	0,6
Landdistrikter	21,0	22,0	16,9	15,1	23,6	23,7	21,0	22,2	12,9	12,8	4,4	4,1	0,3	0,2

Note: Tabellen summerer vandret til 100%.
Kilde: AKF's Databank SubLine.

Hvor tilbagegangen i det samlede befolkningstal på Bornholm ramte de bornholmske landdistrikter særlig hårdt, så er det samme ikke tilfældet med aldringen. Tværtimod er børn under 15 år kommet til at veje tungere i landdistriktbefolkningen siden 1997, hvor det modsatte jo er tilfældet i Bornholms bymæssige områder. Der er modsvarende blevet relativt færre ældre over 75 år i landdistrikterne på Bornholm, hvor der er blevet relativt flere i de bymæssige områder. Landdistrikterne på Bornholm ser altså ud til fortsat at være attraktive for børnefamilier. Problemet er blot, at børnefamiliernes antal udtyndes på øen.

Tabel 3.9 Befolkningens husstandssammensætning 1997 og 2001 på Bornholm

	Enlige uden børn		Enlige med børn		Par uden børn		Par med børn	
	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001
Allinge-Gudhjem	25,5	25,8	5,6	6,3	30,5	32,1	38,4	35,8
Største by	30,7	30,1	8,9	9,7	28,3	31,1	32,1	29,1
Øvrige byer	28,0	29,8	5,6	6,5	32,7	35,0	33,8	28,8
Landdistrikter	20,0	19,2	3,5	3,9	29,9	30,1	46,6	46,8
Hasle	22,3	22,6	3,8	4,2	31,5	32,7	42,4	40,6
Største by	29,3	29,0	4,8	7,0	27,0	30,2	38,8	33,8
Øvrige byer	18,8	19,6	3,8	4,0	34,0	34,8	43,4	41,6
Landdistrikter	19,8	20,2	3,0	2,2	32,8	32,8	44,3	44,7
Nexø	24,8	24,1	5,7	5,8	30,1	32,4	39,4	37,7
Største by	26,3	26,0	7,3	7,1	29,4	31,1	37,0	35,7
Øvrige byer	26,0	25,4	5,5	5,1	31,6	35,4	36,9	34,0
Landdistrikter	20,6	19,2	3,3	4,1	29,6	31,0	46,5	45,6
Rønne	28,5	29,0	6,6	7,2	29,1	29,1	35,8	34,8
Største by	28,8	29,2	6,6	7,4	29,1	28,8	35,4	34,6
Øvrige byer	12,8	22,1	4,5	3,5	27,9	31,4	54,7	43,0
Landdistrikter	25,4	24,5	5,8	5,1	30,1	33,5	38,7	36,9
Åkirkeby	23,5	23,8	3,3	3,3	31,1	31,8	42,0	41,2
Største by	31,4	32,1	5,8	5,1	29,9	30,7	32,9	32,2
Øvrige byer	24,0	25,2	4,1	4,2	32,8	35,1	39,1	35,4
Landdistrikter	18,4	18,0	1,5	1,9	31,1	31,2	49,0	48,9
Hele Bornholm	25,6	29,0	5,3	7,3	30,2	29,7	38,9	34,1
Største by	28,9	25,4	6,7	5,1	29,0	35,0	35,4	34,5
Øvrige byer	24,4	19,4	4,9	3,1	32,6	31,3	38,1	46,2
Landdistrikter	19,9	19,4	2,9	3,1	30,8	31,3	46,4	46,2
Hele landet	27,7	27,0	5,6	5,6	29,2	29,4	37,4	37,9
Største by	31,0	30,6	6,5	6,4	28,7	28,7	33,9	34,3
Øvrige byer	21,1	20,3	4,4	4,7	30,3	31,1	44,2	43,9
Landdistrikter	20,0	19,1	2,8	2,9	30,8	30,7	46,3	47,3

Kilde: AKF's Databank SubLine.

Note: Tabellen summerer vandret til 100%
Børn er defineret som 0-14-årige.

Udtyndingen i børnefamilierne på Bornholm er direkte beskrevet i tabel 3.9. Det ses også her, at udtyndingen netop foregår mest markant i de bymæssige områder, men mindre markant i landdistrikterne.

Hvor der bliver relativt flere enlige på Bornholm, så er også denne tendens først og fremmest et byfænomen. I de bornholmske landdistrikter er tendensen, at enlige nærmest kommer til at veje lidt mindre blandt beboerne.

3.3 Erhvervsstrukturen

Danmarksbilledet

I perioden fra 1997 til 2001 er antallet af arbejdspladser i Danmark blevet forøget med 103.000 svarende til knap 4%. Samtidig er erhvervsstrukturen ændret. Det er særligt den private servicesektors produktion af vidensintensive produkter og den offentlige velfærdssektors produktion af velfærds-service, som har givet anledning til jobvækst. Der er således kommet 67.000 flere job i den private servicesektor og 49.000 flere job inden for de offentlige velfærdssektorer, undervisning, sundhed og socialvæsen, som primært henhører under kommuner og amter. Derimod er antallet af arbejdspladser i landbrug og industri blevet reduceret. Det samme gælder den statslige sektor for administration, forsvar mv.

Den erhvervsstrukturelle udvikling er kendetegnet ved et klart regionalt mønster, sådan som det er beskrevet i tabellerne 3.10 og 3.11. De nye private job, som stærkt har præget den regionale udvikling i det hele taget, er primært kommet til i landets centerområder. Stærkest i hovedstadsområdet. I Vestdanmark tydeligere i Århus og Vejle Amter end i det øvrige Jylland. Uden for hovedstadsområdet er det i det hele taget særligt i de største kommuner, at tilvæksten er foregået.

Tabel Arbejdspladsernes fordeling på erhverv 2001 samt absolut ændring i antal job fra 1997 til 2001 i landets regioner

Arbejdspladsernes lokalisering	Landbrug, fiskeri, skovbrug	Industri (forarbejdningsindustri)	Industri	Bygge og anlæg	Transport	Energi, Post og Tele	Detailhandel	Hotel, restaurant	Engros-handel	Undervisning, sundhed, socialvæsen	Off. adm.	Servicevirksomhed	Alle
Hovedstadsområdet	0,8	1,8	8,8	5,8	5,2	4,2	6,8	5,6	9,1	23,1	6,9	21,9	100
Største by	0,3	1,8	8,1	5,6	5,7	4,3	7,4	6,2	9,3	22,7	6,6	22,1	100
Øvrige byer	1,5	2,6	14,0	10,4	3,2	3,2	6,3	3,3	13,4	27,0	1,4	13,7	100
Landdistrikter	11,2	2,4	14,6	11,4	5,2	4,5	1,9	3,8	9,5	20,1	1,3	14,2	100
<i>Ændring 1997-2001 (antal)</i>	-710	-2.881	-4.001	5.896	2.265	1.118	4.321	7.126	2.625	14.755	-6.340	40.127	64.301
Vestsjællands og Storstrøms Amt	5,7	5,0	11,4	7,6	3,7	3,8	7,8	3,8	6,4	28,0	6,0	10,6	100
Største by	0,6	6,0	12,3	6,5	3,2	3,9	9,6	3,6	6,8	31,1	5,8	10,7	100
Øvrige byer	4,6	5,0	11,0	11,2	5,1	1,9	8,6	4,4	6,9	33,2	0,6	7,5	100
Landdistrikter	25,4	2,9	9,8	11,7	5,7	4,1	2,9	4,9	6,5	16,1	1,0	9,0	100
<i>Ændring 1997-2001 (antal)</i>	-1.585	-241	218	2.300	-1.432	-1.086	1.135	-917	-399	4.549	-3.084	2.894	2.352
Bornholms Amt	7,4	7,4	7,2	6,0	5,8	4,3	8,4	7,1	4,3	26,1	7,6	8,4	100
Største by	2,4	9,4	6,5	5,8	7,5	3,9	10,1	6,2	4,5	28,2	6,9	8,6	100
Øvrige byer	3,7	7,3	10,1	8,5	2,5	2,6	10,0	11,2	4,5	30,6	2,8	6,2	100
Landdistrikter	34,6	2,5	4,9	7,3	3,6	5,1	3,2	10,2	4,8	17,4	0,0	6,4	100
<i>Ændring 1997-2001 (antal)</i>	-322	-117	94	-72	-51	-70	46	72	-128	361	-559	14	-732
Fyns Amt	6,0	4,7	13,4	6,7	2,9	3,6	7,4	4,7	7,3	26,8	4,1	12,5	100
Største by	0,8	4,8	13,0	5,8	2,6	3,6	9,0	5,4	8,1	29,6	5,3	11,8	100
Øvrige byer	5,9	5,1	11,1	12,4	4,4	3,9	7,7	2,7	8,3	29,8	0,4	8,4	100
Landdistrikter	32,6	5,5	20,2	8,5	3,3	1,6	1,7	4,0	4,7	10,8	0,8	6,4	100
<i>Ændring 1997-2001 (antal)</i>	-1.559	-1.288	-2.764	1.730	-938	-217	553	789	150	3.848	-1.770	4.676	3.210
Vejle og Århus Amt	3,5	5,2	13,9	6,4	4,2	3,9	7,2	4,1	8,9	25,1	3,8	13,7	100
Største by	0,4	4,2	13,8	6,0	3,9	4,1	8,5	4,4	9,3	26,5	4,6	14,3	100
Øvrige byer	3,3	8,3	14,7	9,1	4,3	2,7	6,2	3,1	8,7	30,2	1,1	8,3	100
Landdistrikter	23,0	8,8	14,7	7,9	6,7	2,4	3,1	5,0	8,8	10,9	0,5	8,2	100
<i>Ændring 1997-2001 (antal)</i>	-2.692	-1.126	282	3.618	943	-830	2.113	1.301	2.652	10.360	-5.455	11.233	22.399

Arbejdspladsens lokalisering	Landbrug, fiskeri, skovbrug	Industri (forarbejdede)	Industri	Bygge og anlæg	Transport	Energi, Post og Tele	Detailhandel	Hotel, restaurant	Engros-handel	Undervisning, sundhed, socialvæsen	Off. adm.	Servicevirksomhed	Alle
Øvrige Jylland	6,7	7,9	15,2	6,4	3,8	3,2	6,7	4,2	7,5	22,8	5,1	10,5	100
Største by	1,3	7,6	16,8	5,6	3,8	3,3	8,4	4,5	7,9	24,3	4,9	11,6	100
Øvrige byer	3,7	10,5	13,1	10,6	3,9	1,9	6,6	4,2	8,1	28,8	1,1	7,6	100
Landdistrikter	33,3	9,5	12,4	8,2	4,5	2,6	2,5	4,2	7,1	9,8	0,3	5,6	100
<i>Ændring 1997-2001 (antal)</i>	<i>-8.372</i>	<i>-1.247</i>	<i>1.104</i>	<i>4.423</i>	<i>154</i>	<i>-2.812</i>	<i>1.749</i>	<i>1.942</i>	<i>972</i>	<i>14.965</i>	<i>-9.078</i>	<i>8.449</i>	<i>12.249</i>
Hele Landet	3,8	4,7	12,1	6,3	4,3	3,8	7,0	4,7	8,2	24,1	5,5	15,4	100
Største by	0,6	4,2	11,9	5,7	4,5	3,9	8,1	5,2	8,7	25,0	5,7	16,4	100
Øvrige byer	3,5	7,3	13,2	10,5	4,0	2,5	6,8	3,7	9,1	29,3	1,1	9,0	100
Landdistrikter	27,0	7,0	13,6	9,1	5,1	2,9	2,5	4,4	7,4	12,5	0,6	7,8	100
<i>Ændring 1997-2001 (antal)</i>	<i>-15.240</i>	<i>-6.900</i>	<i>-5.067</i>	<i>17.895</i>	<i>941</i>	<i>-4.108</i>	<i>9.917</i>	<i>10.313</i>	<i>5.872</i>	<i>48.838</i>	<i>-26.286</i>	<i>67.393</i>	<i>103.568</i>

Kilde: AKF's databank - SubLine Pending.

Note: Absolut ændring i antal af arbejdspladser i området som en helhed 1997-2001.

Tabel Arbejdspladsernes fordeling på erhverv 2001 samt absolut ændring i antal job fra 1997 til 2001 efter kommunens placering i bymønsteret

Arbejdspladsernes lokalisering	Landbrug, fiskeri, skovbrug	Industri (forarbejdede)	Industri	Bygge og anlæg	Transport	Energi, Post og Tele	Detailhandel	Hotel, restauration	Engros-handel	Undervisning, sundhed, socialvæsen	Off. adm.	Servicevirksomhed	Alle
Hovedstadsområdet	0,8	1,8	8,8	5,8	5,2	4,2	6,8	5,6	9,1	23,1	6,9	21,9	100
Største by	0,3	1,8	8,1	5,6	5,7	4,3	7,4	6,2	9,3	22,7	6,6	22,1	100
Øvrige byer	1,5	2,6	14,0	10,4	3,2	3,2	6,3	3,3	13,4	27,0	1,4	13,7	100
Landdistrikter	11,2	2,4	14,6	11,4	5,2	4,5	1,9	3,8	9,5	20,1	1,3	14,2	100
<i>Ændring 1997-2001 (antal)</i>	-710	-2881	-4001	5896	2265	1118	4321	7126	2625	14755	-6340	40127	64301
Uden for hovedstadsområdet:													
<5.000 indbyggere													
Største by	12,5	4,4	15,6	7,7	3,6	3,2	6,6	5,3	4,1	24,2	4,5	8,3	100
Øvrige byer	1,7	5,6	21,8	6,4	3,2	2,8	8,0	4,5	4,3	29,4	5,0	7,4	100
Landdistrikter	10,9	3,7	8,5	10,9	4,0	2,7	10,3	6,6	6,0	26,7	1,7	8,0	100
<i>Ændring 1997-2001 (antal)</i>	30,3	3,9	9,3	9,8	4,7	3,6	4,3	6,9	4,0	15,5	0,5	7,1	100
5.-10.000 indbyggere	-609	-318	202	366	-126	-161	207	133	-185	744	-462	463	254
Største by	11,5	8,8	13,6	7,4	4,2	2,8	5,8	4,0	6,6	23,0	3,6	8,6	100
Øvrige byer	2,3	9,9	15,4	6,2	4,1	3,5	8,0	3,8	7,7	25,8	5,3	8,1	100
Landdistrikter	4,5	11,3	9,6	9,5	4,6	2,0	7,3	4,6	7,0	30,2	1,9	7,4	100
<i>Ændring 1997-2001 (antal)</i>	32,5	6,6	14,6	8,7	4,8	2,1	2,4	4,3	5,7	11,3	0,4	6,5	100
10.-15.000 indbyggere	-5.658	-2.500	1.232	3.015	-174	-1.170	857	300	203	6.260	-2.564	3.410	3.211
Største by	8,4	8,7	18,6	7,3	4,1	2,8	6,2	3,8	7,0	20,7	3,4	9,1	100
Øvrige byer	1,2	9,8	23,1	6,0	4,0	2,9	7,9	3,7	6,9	20,5	4,8	9,2	100
Landdistrikter	4,2	7,9	16,3	10,2	3,7	1,6	7,2	3,6	8,5	29,1	0,5	7,1	100
<i>Ændring 1997-2001 (antal)</i>	31,5	8,5	10,5	9,1	5,0	2,6	2,2	4,7	6,6	11,9	0,6	6,9	100
	-2.949	-282	2.397	2.552	404	-1.072	480	398	527	4.629	-2.718	2.769	7.135

Arbejdspladsens lokalisering	Landbrug, fiskeri, skovbrug	Industri (forarbejdede)	Industri	Bygge og anlæg	Transport	Energi, Post og Tele	Detailhandel	Hotel, restaurations	Engros-handel	Undervisning, sundhed, socialvæsen	Off. adm.	Servicevirksomhed	Alle
15.-30.000 indbyggere													
Største by	4,9	6,1	15,0	6,4	3,3	3,4	7,4	3,9	7,3	25,5	5,9	10,8	100
Øvrige byer	0,5	6,4	15,4	5,7	3,1	3,3	9,2	4,2	7,8	27,2	5,6	11,5	100
Landdistrikter	3,0	6,0	17,5	10,9	4,1	2,1	6,9	3,1	6,8	31,8	0,8	7,2	100
Ændring 1997-2001 (antal)	29,6	7,2	12,8	8,2	4,5	4,1	1,7	4,5	7,3	13,0	0,7	6,4	100
>30.000 indbyggere	-3.483	519	996	2.174	-1.456	-1.579	689	-562	229	5.365	-4.101	4.005	2.796
Største by	2,1	4,7	12,1	6,1	3,7	4,2	7,8	4,5	8,7	26,5	5,2	14,3	100
Øvrige byer	0,6	4,1	12,2	5,8	3,6	4,1	8,8	4,9	8,8	27,9	4,8	14,4	100
Landdistrikter	3,3	7,6	11,7	11,6	4,2	3,6	6,1	3,3	10,1	29,0	0,3	9,3	100
Ændring 1997-2001 (antal)	20,6	10,0	15,9	8,8	6,5	2,6	3,9	4,4	10,6	8,2	0,5	8,0	100
Hele Landet	-1.831	-1.438	-5.893	3.892	28	-1.033	3.363	2.918	2.473	17.085	-10.101	16.619	26.082
	3,8	4,7	12,1	6,3	4,3	3,8	7,0	4,7	8,2	24,1	5,5	15,4	100
Største by	0,6	4,2	11,9	5,7	4,5	3,9	8,1	5,2	8,7	25,0	5,7	16,4	100
Øvrige byer	3,5	7,3	13,2	10,5	4,0	2,5	6,8	3,7	9,1	29,3	1,1	9,0	100
Landdistrikter	27,0	7,0	13,6	9,1	5,1	2,9	2,5	4,4	7,4	12,5	0,6	7,8	100
Ændring 1997-2001 (antal)	-15.240	-6.900	-5.067	17.895	941	-4.108	9.917	10.313	5.872	48.838	-26.286	67.393	103.568
Landkomm.	12,3	7,9	13,0	8,1	3,9	2,9	5,7	3,9	6,3	23,2	3,9	8,9	100
Største by	2,2	8,8	16,3	6,8	3,4	3,6	8,3	3,7	6,3	26,2	6,0	8,5	100
Øvrige byer	4,1	9,2	11,4	9,8	4,5	2,0	7,6	3,9	7,7	29,9	2,2	7,7	100
Landdistrikter	31,9	6,9	11,6	9,4	4,6	2,6	2,5	4,6	5,8	12,6	0,6	6,8	100
Ændring 1997-2001 (antal)	-5.558	-1.669	2.333	3.284	-693	-1.285	1.126	8	416	6.183	-2.729	4.278	5.694
Landbrugskomm.	14,6	9,0	11,1	7,9	3,4	2,8	5,5	3,6	6,2	24,0	3,3	8,5	100
Største by	1,7	10,0	14,0	6,6	2,7	3,4	8,4	3,6	6,9	27,9	6,0	8,7	100
Øvrige byer	4,8	9,9	9,5	9,9	4,4	1,9	7,1	4,2	7,2	32,4	1,8	6,9	100
Landdistrikter	37,7	8,3	9,5	8,9	3,7	2,2	2,0	3,6	5,7	11,7	0,5	6,2	100
Ændring 1997-2001 (antal)	-4.809	-1.837	1.408	2.291	-209	-981	299	196	448	4.257	-1.945	2.474	1.592

Arbejdspladsens lokalisering	Landbrug, fiskeri, skovbrug	Industri (forarbejdede)	Industri	Bygge og anlæg	Transport	Energi, Post og Tele	Detailhandel	Hotel, restauration	Engros-handel	Undervisning, sundhed, socialvæsen	Off. adm.	Servicevirksomhed	Alle
Udkantkomm.	12,6	6,9	10,2	6,9	4,9	3,2	7,1	5,1	5,6	24,8	4,5	8,3	100
Største by	3,2	10,0	11,0	6,1	5,2	3,4	9,4	4,7	5,6	26,6	6,2	8,6	100
Øvrige byer	5,9	6,9	9,3	8,6	5,7	2,0	9,3	5,5	7,2	31,2	1,4	6,9	100
Landdistrikter	34,6	3,3	10,0	8,1	4,5	3,0	3,2	6,3	5,1	14,5	0,9	6,5	100
<i>Ændring 1997-2001 (antal)</i>	-1.899	-1.250	824	698	-789	-500	194	-140	-155	2.391	-1.418	645	-1.399

Kilde: AKF's databank - SubLine Pendling.

Note: Absolut ændring i antal af arbejdspladser i området som en helhed 1997-2001.
I alle år er Bornholm behandlet som én enhed.

Tendensen til regional koncentration i lokaliseringen af arbejdspladserne træder mere markant frem end den tendens til centralisering af befolkningens bosætning, som trods alt også gør sig gældende som påvist i afsnit 3.1. Hvor det østdanske udkantområde – Vestsjællands og Storstrøms Amter – eksempelvis i perioden fra 1997 til 2001 havde en befolkningsudvikling svarende til den landsgennemsnitlige tilvækst, så ses disse amters tilvækst i antallet af arbejdspladser at være særdeles beskedne og langt under den landsgennemsnitlige arbejdspladstilvækst. Det er en forøgelse af pendlingen, som forklarer, hvorledes centraliseringens styrke for befolkningens vedkommende kan være mindre, end det er tilfældet for arbejdspladsernes vedkommende.

På det lokale niveau er de ekspanderende erhverv, privat service og offentlig velfærdsservice, i udpræget grad orienteret mod en bymæssig lokalisering. Ydermere forholder det sig sådan, at sammenholder man billedet af det regionale erhvervsstrukturelle mønster i tabellerne 3.10 og 3.11 med situationen i 1997, som den er beskrevet i Christoffersen (2003), tabel 5.7 og 5.8, så viser det sig, at de private serviceerhverv har haft den mest markante fremgang i beskæftigelsen i kommunernes hovedbyer, mens det modsatte gør sig gældende for den offentlige velfærdsservices vedkommende. På lokalt niveau ser det altså ud til, at markedet har trukket i retning af centralisering, hvorimod den lokale offentlige sektor har trukket i decentral retning.

Det bornholmske billede

Bornholms erhvervsstruktur er kendetegnet ved markante særtræk, som kan sættes i forbindelse med øbeliggheden. Tabel 3.12 tegner et billede af erhvervsstrukturen.

Tabel 3.12 Arbejdspladsernes fordeling på erhverv 2001 på Bornholm

Arbejdspladsernes lokaliserings	Landbrug, fiskeri, skovbrug	Industri (forarbejdede)	Industri (forarbejdede)	Bygge og anlæg	Trans- og port	Energi, Post og Tele	Detailhandel	Hotel, restaura- tion	Engros- handel	Undervisning, social- væsen	Off. adm. sundhed,	Service- virksom- hed	Alle
Allinge-Gudhjem	11,3	3,4	4,2	9,9	3,3	3,8	9,0	13,8	5,0	21,8	7,7	7,0	100
Største by	1,2	2,7	0,8	7,9	3,9	2,5	15,2	19,1	2,9	18,3	15,3	10,2	100
Øvrige byer	4,9	5,7	3,7	13,1	2,6	2,6	9,8	12,4	5,4	29,7	7,1	2,8	100
Landdistrikter	33,7	1,5	6,0	9,4	3,5	7,3	2,8	12,9	5,8	9,6	0,0	7,6	100
Ændring 1997-2001 (antal)	-43	-35	-16	19	-22	-17	10	38	1	85	-87	-8	-75
Hasle	13,6	11,5	15,7	4,8	1,5	2,8	7,4	4,5	2,0	25,1	3,1	7,9	100
Største by	2,8	17,5	15,8	4,5	1,5	1,8	8,7	3,0	0,4	33,2	7,4	3,3	100
Øvrige byer	1,0	12,8	23,0	3,1	1,6	2,8	9,3	2,4	3,1	32,7	0,0	8,1	100
Landdistrikter	48,7	3,0	4,5	8,2	1,5	3,0	4,3	10,1	3,6	3,0	0,0	10,1	100
Ændring 1997-2001 (antal)	-51	2	41	-27	-14	-10	18	11	-24	35	-18	37	0
Nexø	12,8	12,2	6,0	6,3	2,6	3,0	10,7	8,4	3,9	21,1	3,6	9,5	100,0
Største by	10,3	20,5	4,1	6,7	3,0	2,2	14,1	4,4	5,9	14,2	6,4	8,2	100,0
Øvrige byer	3,4	6,3	11,8	8,7	3,0	2,6	10,6	18,1	1,3	25,1	0,3	8,8	100,0
Landdistrikter	30,8	2,2	1,5	3,9	1,9	4,9	5,1	8,7	2,5	30,8	0,0	7,6	100,0
Ændring 1997-2001 (antal)	-88,0	-118,0	4,0	5,0	2,0	-26,0	1,0	-19,0	-64,0	-30,0	-15,0	21,0	-327,0
Rønne	1,1	7,0	8,0	5,5	8,7	5,5	7,8	4,9	4,4	28,4	10,1	8,7	100
Største by	0,8	7,8	7,5	5,8	9,7	4,8	8,6	5,2	4,8	30,1	6,2	8,8	100
Øvrige byer	0,0	0,0	20,0	0,0	0,0	0,0	0,0	60,0	0,0	20,0	0,0	0,0	100
Landdistrikter	11,1	0,0	18,9	8,9	0,4	16,3	0,0	7,8	3,3	26,7	0,0	6,7	100
Ændring 1997-2001 (antal)	-64	18	51	-73	-16	-12	-20	-32	-60	253	-344	-25	-324

Arbejdspladsens lokaliserings	Landbrug, fiskeri, skovbrug	Industri (forarbejdede)	Industri	Bygge og anlæg	Transport	Energi, Post og Tele	Detailhandel	Hotel, restaurations	Engros-handel	Undervisning, sundhed, socialvæsen	Off. adm.	Servicevirksomhed	Alle
Åkirkeby	16,8	3,3	2,4	5,0	4,2	2,6	7,8	8,8	5,6	29,5	6,8	7,2	100
Største by	3,1	3,8	0,2	4,3	3,1	1,8	13,5	10,4	3,4	38,6	7,5	10,2	100
Øvrige byer	5,3	4,6	1,8	2,5	2,8	2,1	10,9	5,3	13,0	44,2	0,0	7,7	100
Landdistrikter	38,5	3,1	3,1	7,5	6,7	1,5	2,3	9,9	6,8	17,6	0,0	2,9	100
<i>Ændring 1997-2001 (antal)</i>	-69	13	14	4	0	-4	37	76	19	18	-81	-11	16
Hele Bornholm	7,4	7,4	7,2	6,0	5,8	4,3	8,4	7,1	4,3	26,1	7,6	8,4	100
Største by	2,4	9,4	6,5	5,8	7,5	3,9	10,1	6,2	4,5	28,2	6,9	8,6	100
Øvrige byer	3,7	7,3	10,1	8,5	2,5	2,6	10,0	11,2	4,5	30,6	2,8	6,2	100
Landdistrikter	34,6	2,5	4,9	7,3	3,6	5,1	3,2	10,2	4,8	17,4	0,0	6,4	100
<i>Ændring 1997-2001 (antal)</i>	-322	-117	94	-72	-51	-70	46	72	-128	361	-559	14	-732
Hele landet	3,8	4,7	12,1	6,3	4,3	3,8	7,0	4,7	8,2	24,1	5,5	15,4	100
Største by	0,6	4,2	11,9	5,7	4,5	3,9	8,1	5,2	8,7	25,0	5,7	16,4	100
Øvrige byer	3,5	7,3	13,2	10,5	4,0	2,5	6,8	3,7	9,1	29,3	1,1	9,0	100
Landdistrikter	27,0	7,0	13,6	9,1	5,1	2,9	2,5	4,4	7,4	12,5	0,6	7,8	100
<i>Ændring 1997-2001 (antal)</i>	-15.240	-6.900	-5.067	17.895	941	-4.108	9.917	10.313	5.872	48.838	-26.286	67.393	103.568

Kilde: AKF's databank - SubLine Pending.

Note: Absolut ændring i antal af arbejdspladser i området som en helhed 1997-2001. Bornholm er inklusive Christiansø, der i perioden har mistet 22 arbejdspladser.

Selv om Bornholm i mange henseender er et udkantområde i Danmark, vejer de primære erhverv, landbrug og fiskeri, ikke særlig tungt, hvad angår andelen af arbejdspladser. Fiskeriet har spillet en væsentligt større rolle, men erhvervet har været udsat for en markant tilbagegang.

Industrien vejer også mindre på Bornholm end i landet som helhed. Det er forbundet med særlige omkostninger at drive industri på Bornholm, og det har vanskeliggjort, at selv traditionel industri har udviklet sig i større omfang. Opdeles industrien i forarbejdningsindustri og den øvrige industri, ses i tabellerne 3.11 og 3.12, at der på Bornholm findes en sektor af forarbejdningsindustri, som nogenlunde har samme tyngde som i landets udkantkommuner i almindelighed. Derimod er den øvrige industrisektor på Bornholm særdeles lille sammenholdt med erhvervsstrukturen i landets udkantkommuner.

Denne forholdsvis svage repræsentation af traditionelle erhverv modsvares af flere andre afgørende momenter, som også direkte lader sig sætte i forbindelse med øbeligheden.

For det første indtager turisterhvervet en iøjnefaldende plads. Beskæftigelsen inden for hoteller og restaurationer udgør således på Bornholm en andel af alle arbejdspladser, som er klart højere end i nogen af de øvrige viste kommunegrupperinger.

Det andet tungtvejende moment har forholdsvis direkte med særlige behov i kraft af Bornholms øbelighed at gøre. Transporterhvervet fylder således meget i den bornholmske erhvervsstruktur. Det hænger både sammen med færgedriften, som har base på Bornholm, og med det betydelige transportarbejde, der er knyttet til virksomhedsdriften på øen.

Hertil kommer, at både den offentlige velfærdssektor – undervisning, social- og sundhedsvæsen samt offentlig administration – og detailhandel udgør en bemærkelsesværdig stor andel af arbejdspladserne på Bornholm sammenlignet med det øvrige Danmark. For detailhandelens vedkommende er andelen af alle arbejdspladser på 8,4% på Bornholm større end i nogen anden af de beskrevne kommunegrupperinger, hvad der er forståeligt, når øens afsondrede beliggenhed og behovet for selvforsyning på dette område tages i betragtning. Turismen bidrager også til underlaget for en stor detailhandelssektor. Også hvad angår det store islæt af beskæftigelse i den

offentlige sektor, er øbeligheden og behovet for at rumme mange funktioner inden for det begrænsede område med til at give en begrundelse.

Den beskedne vægt, som de traditionelle fremstillingserhverv har på Bornholm, er ikke ensbetydende med, at der findes nogen særlig repræsentation af mere moderne, private erhverv på øen. Først og fremmest er det iøjnefaldende, at beskæftigelsen ved privat service er særdeles sparsom på Bornholm. Hvor det i landet som helhed er 15,4% af arbejdsstyrken, som har beskæftigelse i de private serviceerhverv, så er andelen på Bornholm ikke meget mere end halvt så stor. Den andrager nemlig 8,4%.

Alt i alt fremstår den bornholmske erhvervsstruktur som ganske særegen – også når den sammenholdes med erhvervsstrukturen i landets udkantområder og landbrugsorienterede områder, som det påvises i tabellerne 3.11 og 3.12. Ligesom i udkantområderne og de landbrugsorienterede områder findes der på Bornholm kun en beskeden repræsentation af moderne, private, markedsorienterede erhverv. Modsat situationen i de danske udkantområder og landbrugsorienterede områder i almindelighed findes der imidlertid på Bornholm også en beskeden repræsentation af traditionelle private fremstillingserhverv i de primære og sekundære erhvervssektorer. Hermed er den erhvervsøkonomiske base i den bornholmske økonomi i bemærkelsesværdig grad svag.

Til gengæld er den bornholmske erhvervsstruktur stærkere end erhvervsstrukturen i landets udkantområder og landbrugsorienterede områder i almindelighed præget af, at øbeligheden og afskæringen fra samspillet med omgivne kommuner rejser særlige krav om tilstedeværelse af transport samt forbrugerservice og offentlige faciliteter.

Hertil kommer, at Bornholm kan udnytte øbelighedens attraktionsværdi som grundlag for en betydende turisme. Hotel- og restaurationserhvervet udgør i det hele taget en større andel af arbejdspladserne i landets udkantområder end svarende til landsgennemsnittet, men på Bornholm er dette erhvervs beskæftigelsesandel endnu større end i udkantområderne i almindelighed.

Tabellerne 3.10-3.12 belyser også udviklingen i antallet af arbejdspladser fordelt på erhverv siden 1997. Årene efter 1997 var præget af en opgangskonjunktur, og frem til 2001 øgedes antallet af arbejdspladser med 103.568 i Danmark som helhed. På Bornholm gik antallet af arbejdspladser

i den samme periode tilbage med 732 svarende til 3,5% af det samlede antal arbejdspladser på øen.

Inden for de bornholmske private serviceerhverv forblev antallet af job stort set uændret. Bornholm fik altså ikke andel i de nye job, som blev skabt i den moderne del af den private markedsøkonomi. Derimod blev Bornholm, ligesom resten af landet, ramt af tilbagegang i job inden for markedsøkonomiens traditionelle dele i landbrug, fiskeri og forarbejdningsindustri. Bemærkelsesværdigt nok oplevede Bornholm dog en vis jobfremgang i den øvrige industri, hvor beskæftigelsen ellers gik tilbage på landsbasis.

De offentlige servicesektorer, undervisning, sundhed og socialvæsen, er målt i antal job vokset på Bornholm, som det er tilfældet i resten af landet. Erhvervsgruppen offentlig administration mv., som ikke mindst omfatter de decentrale statslige opgaver, er derimod blevet stærkt reduceret i løbet af perioden. På landsplan er der forsvundet 26.286 job, hvad der svarer til en nedgang på 15%. På Bornholm har tilbagegangen i antallet af job inden for gruppen offentlig administration imidlertid udgjort 559 job svarende til et tab på 27% af erhvervsgruppens job på øen.

Som udgangspunkt i 1997 vejede erhvervsgruppen offentlig administration væsentligt tungere på Bornholm end i landet som helhed, og også væsentligt tungere end i landets øvrige udkantområder. Netop fordi der her i stor udstrækning er tale om statslige arbejdspladser, har sektoren stor betydning for den lokale samfundsøkonomi, da der er tale om penge, som tilføres den lokale økonomi udefra, og som dermed giver anledning til nye lokale virkninger.

3.4 **Beskæftigelsesforholdene**

Danmarksbilledet

Erhvervsmæssig aktivitet er i mange henseender kendetegnet ved en bymæssig orientering. Tabellerne 3.13-3.16 illustrerer forholdet.

Tabel Beskæftigelsesintensitet og arbejdspladsintensitet i landets regioner
3.13 1997 og 2001

	Antallet af 15-60-årige på arbejdsmarkedet i procent af alle 15-60-årige på stedet		Andelen af arbejdspladser i procent af antallet af beskæftigede med bopæl på stedet	
	1997	2001	1997	2001
Hovedstadsområdet	75,7	79,4	103,4	104,3
Største by	75,1	78,6	100,8	104,3
Øvrige byer	82,4	84,9	-	-
Landdistrikter	80,8	83,9	-	-
Vestsjællands og Storstrøms Amter	73,9	76,9	89,4	86,9
Største by	72,7	75,4	110,5	107,2
Øvrige byer	76,0	79,0	52,4	52,5
Landdistrikter	74,8	78,4	55,5	56,0
Bornholms Amt	72,3	74,2	100,3	97,9
Største by	71,3	72,6	123,2	123,0
Øvrige byer	73,5	74,7	67,0	67,8
Landdistrikter	73,5	76,9	51,7	51,4
Fyns Amt	74,1	76,8	96,8	96,4
Største by	71,9	74,3	110,6	111,8
Øvrige byer	77,5	80,1	55,6	53,4
Landdistrikter	77,8	81,1	73,9	71,8
Vejle og Århus Amter	76,1	78,9	98,9	99,3
Største by	73,7	76,6	111,1	110,7
Øvrige byer	80,5	83,1	55,7	54,9
Landdistrikter	80,5	83,5	74,9	77,1
Øvrige Jylland	78,0	80,3	100,1	99,8
Største by	76,1	78,2	119,4	119,2
Øvrige byer	79,8	82,5	58,6	59,3
Landdistrikter	80,7	83,5	68,5	68,1
Hele Landet	76,0	79,0	100	100
Største by	74,6	77,5	108,3	109,6
Øvrige byer	79,5	82,4	54,3	55,0
Landdistrikter	79,1	82,2	68,4	71,0

Kilde: AKF's Databank SubLine.

Note: »På arbejdsmarkedet« indebærer at være til rådighed for arbejdsmarkedet.

»På stedet« henviser til bopælsstedet, både kommunalt og subkommunalt.

»Største by« og »Øvrige byer« for hovedstadsområdet udelades på grund af usikkerhed om afgrænsningen. Dette skyldes omlægning af registerstatistikken med konsekvenser her.

Tabel 3.14 Beskæftigelsesintensitet og arbejdspladsintensitet efter kommunens placering i bymønsteret 1997 og 2001

	Antallet af 15-60-årige på arbejdsmarkedet i procent af alle 15-60-årige på stedet		Andelen af arbejdspladser i procent af antallet af beskæftigede med bopæl på stedet	
	1997	2001	1997	2001
Hovedstadsområdet	75,7	79,4	103,4	104,3
Største by	75,1	78,6	100,8	104,3
Øvrige byer	82,4	84,9	-	-
Landdistrikter	80,8	83,9	-	-
Uden for hovedstadsområdet:				
<5.000 indbyggere	75,9	78,7	81,2	80,6
Største by	77,2	78,8	95,5	94,7
Øvrige byer	74,9	78,2	68,4	62,7
Landdistrikter	75,1	78,8	59,6	60,4
5.-10.000 indbyggere	78,1	80,9	78,8	77,6
Største by	78,3	80,6	98,2	96,5
Øvrige byer	77,8	80,4	62,1	61,2
Landdistrikter	78,2	81,5	62,2	60,5
10.-15.000 indbyggere	78,6	81,3	90,0	90,1
Største by	77,6	80,0	122,9	122,8
Øvrige byer	79,1	81,9	59,8	59,8
Landdistrikter	79,6	82,4	61,5	62,3
15.-30.000 indbyggere	76,9	79,1	102,1	100,9
Største by	74,9	76,8	118,6	116,9
Øvrige byer	79,9	82,7	53,8	56,9
Landdistrikter	80,3	83,0	67,4	68,1
>30.000 indbyggere	74,0	76,6	111,1	111,1
Største by	72,2	75,0	116,0	116,1
Øvrige byer	80,1	82,6	50,5	48,8
Landdistrikter	79,9	82,9	100,1	104,2
Hele Landet	76,0	79,0	100	100
Største by	74,6	77,5	108,3	109,6
Øvrige byer	79,5	82,4	54,3	55,0
Landdistrikter	79,1	82,2	68,4	71,0
Heraf:				
Landkomm.	78,2	81,0	74,6	74,1
Største by	78,3	80,5	94,4	94,5
Øvrige byer	78,4	81,1	62,6	62,0
Landdistrikter	78,1	81,3	60,9	59,7
Landbrugskomm.	78,0	80,7	76,0	74,9
Største by	78,3	80,2	100,3	99,3
Øvrige byer	77,8	80,4	65,0	64,3
Landdistrikter	78,1	81,3	59,2	57,5
Udkantkomm.	74,6	77,3	86,5	84,4
Største by	75,1	76,8	114,9	113,1
Øvrige byer	74,3	76,6	73,8	71,6
Landdistrikter	74,5	78,2	58,3	57,7

Kilde: AKF's Databank SubLine.

Note: »På arbejdsmarkedet« indebærer at være til rådighed for arbejdsmarkedet.

»På stedet« henviser til bopælsstedet, både kommunalt og subkommunalt.

»Største by« og »Øvrige byer« for hovedstadsområdet udelades på grund af usikkerhed om afgrænsningen. Dette skyldes omlægning af registerstatistikken med konsekvenser her.

Den bymæssige orientering kommer til udtryk derved, at der i centrene findes en overvægt af arbejdspladser set i forhold til bosiddende beskæftigede personer, hvorimod det modsatte gør sig gældende uden for centrene.

På overordnet niveau træder dette frem derved, at der i hovedstadsområdet findes 4,3% flere arbejdspladser end beskæftigede indbyggere i 2001. Her er arbejdspladsoverskuddet også øget siden 1997. Det er dog værd at notere, at der ikke i Vestdanmark ses noget arbejdspladsoverskud i Århus og Vejle Amter sammenholdt med det øvrige Jylland. I arbejdsmarkeds-mæssig henseende er centerstrukturen langt mere markant i Østdanmark end i Vestdanmark.

På mellemniveauet træder arbejdspladsernes bymæssige orientering frem derved, at antallet af arbejdspladser set i forhold til antallet af bosiddende beskæftigede er stadig større jo større kommune, der er tale om. Det er dog bemærkelsesværdigt, at der ses at være flere arbejdspladser i forhold til antal bosiddende beskæftigede i udkantkommunerne end i de mindste kommuner i almindelighed og tillige i landkommuner og særligt landbrugsorienterede kommuner. Det hænger sammen med udkantkommunerne mere begrænsede pendlingsmuligheder, hvorved det er vanskeligere at opretholde eksistensen i disse områder uden lokal beskæftigelse.

På lokalt niveau træder tendensen til bymæssig orientering særdeles markant frem. Der er langt flere arbejdspladser end bosiddende beskæftigede i kommunernes hovedbyer, til gengæld et stort underskud af arbejdspladser uden for hovedbyerne. Dog falder det i øjnene, at i landets mest udprægede centerområder, dvs. i hovedstadsområdet og i de største kommuner i provinsen, findes også et arbejdspladsoverskud i landdistrikterne. Da landbrugserhvervet her spiller en relativt beskeden rolle jf. tabel 3.10, beror arbejdspladsoverskuddet på, at byerhvervene særligt er vokset ud i landdistrikterne i de mest centernære landdistrikter.

Hvor arbejdspladslokaliseringen altså så udpræget er bymæssigt orienteret, så er befolkningens erhvervsorientering ikke tilsvarende særlig markant for bybefolkningens vedkommende, hvad de første søjler i tabellerne 3.13 og 3.14 afslører.

Siden 1997 er en stigende andel af de 15-60-årige kommet ud på arbejdsmarkedet, hvad der hænger sammen med forbedringen af konjunktursituationen. I udkantregionerne Vestsjællands og Storstrøms Amter, Born-

holms Amt og Fyns Amt ses der at være en særlig stor andel af de 15-60-årige uden for arbejdsmarkedet. I øvrigt findes ikke på overordnet regionalt niveau særlig større regionale forskelle i de 15-60-åriges erhvervsdeltagelse.

På lokalt niveau tegner der sig et mere markant mønster. Der er overalt i landet en klart større andel af de 15-60-årige at finde på arbejdsmarkedet uden for kommunernes hovedbyer end i disse hovedbyer. Det ses ydermere at denne forskel mellem bycenter og lokalt opland er mere markant, jo større kommuner der er tale om. Det svarer til de lokale regionale mønstre i boligstrukturen, hvor de almene boliger – specielt når der ses bort fra ungdomsboliger og ældreboliger – netop i høj grad findes samlet i de største byområder. Her er andelen af beboere, som modtager kontanthjælp, også særlig stor.

Tabel 3.15 Lokalt orientering i beskæftigelsen i landets regioner 1997 og 2001

Bopæl	Andel af beskæftigede med bopæl i regionen, der har deres arbejdsplads i regionen		Andel af arbejdspladserne i regionen, der er besat med arbejdskraft bosiddende i regionen	
	1997	2001	1997	2001
Hovedstadsområdet	97,6	97,6	94,4	93,6
Vestsjællands og Storstrøms Amter	84,0	81,6	94,0	93,9
Bornholms Amt	96,4	95,1	96,2	97,2
Fyns Amt	93,7	92,9	96,8	96,4
Vejle og Århus Amter	93,0	92,5	94,0	93,1
Øvrige Jylland	96,0	95,4	95,9	95,6
Hele Landet	100	100	100	100

Kilde: AKF's Databank SubLine.

Tabel 3.15 sætter fokus på beskæftigelsens lokale stedbundethed i de forskellige dele af landet. Af beregningstekniske årsager er denne analyse ikke gennemført på et så detaljeret niveau som de øvrige analyser.

Først er beregnet et mål for, hvor stor en andel af indbyggerne i arbejdsduelig alder mellem 15 og 60 år i de forskellige dele af landet, som er i beskæftigelse, og som ydermere har deres arbejdsplads på samme lokalitet i bysystemet som deres bopæl.

Sådan som denne lokale orientering er beregnet i forhold til meget store regionale områder, findes langt størstedelen af de beskæftigede at have deres arbejdssted i samme region som deres bosted. I en enkelt af de beskrevne regioner forholder det sig ikke sådan. I Vestsjællands og Stor-

strøms Amter er en betydende del af de bosiddende i arbejdsstyrken beskæftiget uden for regionen. Ydermere findes den stærkeste øgning i andel af de bosiddende i arbejdsstyrken, som har deres arbejdsplads uden for egen region, i Vestsjællands og Storstrøms Amter. Forklaringen er, at disse to amter i arbejdsmarkedsmæssig henseende er på vej til at blive integreret i et stort sammenhængende hovedstadsområde.

Den lokale stedbundethed udtrykt ved, hvor stor en andel af de beskæftigede med bopæl i en region som også har deres arbejdssted i regionen, er i det hele taget under opløsning. Det er kun i hovedstadsområdet, at det ikke er blevet en øget andel af de bosiddende i arbejdsstyrken, som har deres arbejdssted uden for deres egen region, hvad der understreger hovedstadsområdets position som overordnet center i Danmark.

Den 3. og 4. søjle i tabel 3.15 belyser arbejdskraftens lokale stedbundethed anskuet ved regionernes tilstrømning af arbejdskraft modsat tabelens første to søjler, som viste stedbundetheden anskuet ved regionens arbejdsstyrkes udstrømning fra regionen. Det ses, at det især er i landets centerregioner, hovedstadsområdet i Østdanmark og Århus og Vejle Amter i Vestdanmark, at arbejdspladser besættes af arbejdskraft, som er bosiddende uden for regionen. Ydermere ses, at det især er i de to centerregioner, at der siden 1997 er blevet stadig flere arbejdspladser, som besættes med medarbejdere, som kommer til arbejdspladsen fra en bopæl uden for regionen.

Sammen med konjunkturopsvinget i årene efter 1997 er arbejdsløsheden blevet reduceret, som det fremgår af tabellerne 3.16 og 3.17. Hvor arbejdsløsheden i 1997 var større i Østdanmark end i Vestdanmark, så er denne forskel siden blevet udjævnet. Nedgangen i arbejdsløshed er især sat ind i landets centerområder og stærkest i hovedstadsområdet.

På lokalt niveau ses arbejdsløsheden systematisk at have tendens til at være koncentreret i kommunernes hovedbyer.

Tabel Arbejdsløsheden 1997 og 2001 i landets regioner

3.16

Bopæl	Ledige i procent af arbejdsstyrken	
	1997	2001
Hovedstadsområdet	7,8	3,6
Største by	8,1	3,8
Øvrige byer	5,0	2,6
Landdistrikter	5,6	2,9
Vestsjællands og Storstrøms Amter	8,2	5,0
Største by	8,5	5,1
Øvrige byer	7,6	4,7
Landdistrikter	8,2	5,1
Bornholms Amt	10,7	7,8
Største by	11,5	8,2
Øvrige byer	9,8	7,8
Landdistrikter	9,7	7,2
Fyns Amt	7,3	5,3
Største by	7,9	5,8
Øvrige byer	6,3	4,6
Landdistrikter	6,9	4,7
Vejle og Århus Amter	7,0	4,5
Største by	7,8	5,0
Øvrige byer	5,7	3,6
Landdistrikter	5,8	3,6
Øvrige Jylland	6,3	4,2
Største by	7,0	4,7
Øvrige byer	5,9	3,9
Landdistrikter	5,2	3,5
Hele landet	7,3	4,3
Største by	7,8	4,5
Øvrige byer	6,0	3,8
Landdistrikter	6,2	3,9

Kilde: AKF's Databank SubLine.

Note: Antal ledige er beregnet fra RAS-statistikken, der optæller antal ledige i kommunerne pr. 1/11.

Tabel Arbejdsløsheden 1997 og 2001 efter kommunens placering i by-
3.17 mønsteret

	Ledige i procent af arbejdsstyrken	
	1997	2001
Bopæl		
Hovedstadsområdet	7,8	3,6
Største by	8,1	3,8
Øvrige byer	5,0	2,6
Landdistrikter	5,6	2,9
Uden for hovedstadsområdet:		
<5.000 indbyggere	7,6	5,0
Største by	6,5	4,4
Øvrige byer	9,5	6,5
Landdistrikter	8,0	5,0
5.-10.000 indbyggere	6,5	4,3
Største by	6,2	4,2
Øvrige byer	6,7	4,5
Landdistrikter	6,5	4,2
10.-15.000 indbyggere	6,2	4,0
Største by	6,5	4,2
Øvrige byer	6,2	4,1
Landdistrikter	6,0	3,8
15.-30.000 indbyggere	6,6	4,5
Største by	7,3	5,0
Øvrige byer	5,7	3,7
Landdistrikter	5,6	3,6
>30.000 indbyggere	7,7	5,1
Største by	8,4	5,5
Øvrige byer	5,7	3,8
Landdistrikter	5,9	4,0
Hele Landet	7,3	4,3
Største by	7,8	4,5
Øvrige byer	6,0	3,8
Landdistrikter	6,2	3,9
Heraf:		
Landkomm.	6,5	4,3
Største by	6,2	4,2
Øvrige byer	6,6	4,4
Landdistrikter	6,6	4,2
Landbrugskomm.	6,2	4,1
Største by	5,7	3,8
Øvrige byer	6,5	4,3
Landdistrikter	6,3	4,1
Udkantkomm.	8,2	5,4
Største by	8,2	5,5
Øvrige byer	8,1	5,4
Landdistrikter	8,3	5,3

Kilde: AKF's Databank SubLine.

Note: Antal ledige er beregnet fra RAS-statistikken, der optæller antal ledige i kommunerne pr. 1/11.

Det bornholmske billede

I kraft af den næsten fraværende pendling svarer antallet af arbejdspladser på Bornholm nogenlunde til antallet af beskæftigede med bopæl på øen. Som i resten af landet er arbejdspladsernes lokalisering kendetegnet ved centralitet. Rønne har som den eneste kommune et betydeligt overskud af arbejdspladser, idet antallet af arbejdspladser overstiger antallet af bosiddende beskæftigede med godt 40%. Rønne er også det største bysamfund på Bornholm, og øens erhvervsaktivitet har således en høj grad af tyngde i Rønne som øens hovedby. Nexø har også haft en relativt stor betydning som arbejdspladscenter, men byen, som har været fiskeriets hovedby på Bornholm, har været ude for tilbagegang i de senere år sammen med fiskeriets nedgang.

Andelen af den bornholmske befolkning i arbejdsdygtig alder, som også er på arbejdsmarkedet, er bemærkelsesværdig lav sammenholdt med situationen i landets øvrige regioner, som det ses i de første to søjler i tabel 3.18. Denne andel er særlig lav i Allinge-Gudhjem Kommune, som er særlig stærkt præget af turismeerhvervet, jf. tabel 3.12. Når dette forhold skal forstås, er det afgørende at være opmærksom på Danmarks Statistiks opgørelsesmetode, hvad angår erhvervmæssig beskæftigelse. Opgørelsen foretages på en given dag i november måned, og da turismeerhvervet er præget af stor sæsonvariation med vinterperioden som lavpunkt, rammer opgørelsen altså netop det tidspunkt, hvor beskæftigelsen er lavest. Dagpengesystemet ser ikke ud til fuldt at opfange sæsonnedgangen i beskæftigelse, men erhvervet er også præget af en del deltidsbeskæftigelse.

Tabel Beskæftigelsesintensitet og arbejdspladsintensitet 1997 og 2001 på
3.18 Bornholm

	Antallet af 15-60-årige på arbejdsmarkedet i procent af alle 15-60-årige på stedet		Andelen af arbejdspladser i procent af antallet af beskæftigede med bopæl på stedet	
	1997	2001	1997	2001
Allinge-Gudhjem	69,3	70,8	78,2	78,2
Største by	64,0	64,7	102,1	100,3
Øvrige byer	70,4	69,1	94,1	92,8
Landdistrikter	71,5	75,7	46,4	46,0
Hasle	71,4	75,6	62,1	61,5
Største by	69,1	71,5	87,8	93,1
Øvrige byer	76,0	80,3	57,0	60,3
Landdistrikter	69,7	75,0	40,6	36,1
Nexø	73,2	73,5	92,1	85,3
Største by	70,1	71,2	126,2	102,8
Øvrige byer	74,9	74,7	60,8	64,4
Landdistrikter	76,0	76,3	66,0	67,4
Rønne	73,4	74,3	143,8	141,5
Største by	73,5	74,4	129,8	134,1
Øvrige byer	65,8	69,7	3,9	5,9
Landdistrikter	73,4	73,1	88,9	95,7
Åkirkeby	73,2	77,3	74,6	75,0
Største by	66,6	70,5	118,1	124,3
Øvrige byer	73,7	78,0	51,5	48,9
Landdistrikter	76,7	80,5	47,7	50,9
Hele Bornholm	72,3	74,2	100,3	97,9
Største by	71,3	72,6	123,2	123,0
Øvrige byer	73,5	74,7	67,0	67,8
Landdistrikter	73,5	76,9	51,7	51,4
Hele landet	76,0	79,0	100	100
Største by	74,6	77,5	108,3	109,6
Øvrige byer	79,5	82,4	54,3	55,0
Landdistrikter	79,1	82,2	68,4	71,0

Kilde: AKF's Databank SubLine.

Note: »På arbejdsmarkedet« indebærer at være til rådighed for arbejdsmarkedet.

»På stedet« henviser til bopælsstedet, både kommunalt og subkommunalt.

Tabel 3.19 Lokal orientering i beskæftigelsen 1997 og 2001 på Bornholm

	Andel af beskæftigede med bopæl i kommunen, der har deres arbejdsplads i kommunen		Andel af arbejdspladserne i kommunen der er besat med arbejdskraft bosiddende i kommunen	
	1997	2001	1997	2001
Bopæl				
Allinge-Gudhjem	60,8	57,1	77,7	73,0
Hasle	43,6	40,8	70,1	66,4
Nexø	74,3	66,9	80,6	78,4
Rønne	85,2	82,5	59,3	58,3
Åkirkeby	50,5	48,1	67,7	64,0
Hele Bornholm	96,4	95,1	96,2	97,2
Hele landet	100	100	100	100

Kilde: AKF's Databank SubLine.

Note: Med »Hele Bornholm« henvises til Bornholms Amt.

Arbejdskraftens lokale orientering varierer betydeligt mellem de bornholmske kommuner, som det er beskrevet i tabel 3.19. De beskæftigede med bopæl i Rønne Kommune har for mere end fire femtedele vedkommende også deres arbejdsplads i Rønne. I Hasle Kommune er andelen af de beskæftigede, som har en lokal arbejdsplads mindre end halvt så stor, og Hasle er hermed i arbejdsmarkedsmæssig henseende næsten vokset sammen med Rønne.

Arbejdspladsernes lokale orientering er også beskrevet i tabel 3.19. To kommuner ses i særlig grad at være præget af, at arbejdspladserne er besat med lokal arbejdskraft bosiddende i samme kommune som arbejdspladsernes hjemkommune. Her er tale om Nexø og Allinge-Gudhjem Kommuner. Begge kommuner er kendetegnet ved en særlig erhvervsprofil. Nexø har fiskeriet og følgeindustri hertil, mens Allinge-Gudhjem har turismen. Det ser ud til, at disse erhverv giver anledning til særligt lokalt orienterede arbejdspladser.

Under alle omstændigheder tegner tabel 3.19 et billede af en udvikling, hvor arbejdskraftens og arbejdspladsernes lokale orientering bliver stadig mindre. Det gælder i alle de fem bornholmske kommuner.

Den manglende balance i den lokale bornholmske samfundsøkonomi kommer ikke alene til udtryk i befolkningstilbagegang, men også i en overnormal ledighed. Situationen er belyst i tabel 3.20.

Uanset hvilken andel af tabellens kommunekategorier der sammenlignes med, ses arbejdsløshedsniveauet på Bornholm at skille sig ud som ekstraordinært højt.

I perioden efter 1997 blev arbejdsløsheden bragt ned overalt i landet. Denne opgangsperiode ledte imidlertid ikke til, at den overnormale arbejdsløshed på Bornholm blev reduceret. I 1997 var arbejdsløsheden på Bornholm 60% højere end landsniveauet, men i 2001 var den overnormale arbejdsløshed vokset til at være på godt 80%.

Arbejdsløshedsniveauet er særlig højt i Allinge-Gudhjem Kommune, og siden 1997 har arbejdsløshedsniveauet også i Nexø Kommune vokset sig til at ligge over det bornholmske gennemsnit. Det er igen turismeerhvervet og fiskeriets situation, som sætter sit præg.

Tabel 3.20 Arbejdsløsheden 1997 og 2001 på Bornholm

Bopæl	Ledige i procent af arbejdsstyrken	
	1997	2001
Allinge-Gudhjem	13,5	11,0
Største by	17,2	16,1
Øvrige byer	12,9	10,8
Landdistrikter	12,1	8,5
Hasle	11,0	7,6
Største by	13,1	8,7
Øvrige byer	8,4	5,7
Landdistrikter	11,5	8,3
Nexø	10,1	8,2
Største by	11,9	8,5
Øvrige byer	9,0	8,3
Landdistrikter	8,9	7,6
Rønne	10,5	7,0
Største by	10,7	7,1
Øvrige byer	7,8	3,5
Landdistrikter	6,9	5,0
Åkirkeby	8,3	6,1
Største by	10,0	8,0
Øvrige byer	7,8	5,3
Landdistrikter	7,6	5,4
Hele Bornholm	10,7	7,8
Største by	11,5	8,2
Øvrige byer	9,8	7,8
Landdistrikter	9,7	7,2
Hele landet	7,3	4,3
Største by	7,8	4,5
Øvrige byer	6,0	3,8
Landdistrikter	6,2	3,9

Kilde: AKF's Databank SubLine.

Note: Antal ledige er beregnet fra RAS-statistikken, der optæller antal ledige i kommunerne pr. 1/11.

3.5 **Pendling**

Danmarksbilledet

Den positive konjunkturudvikling fra 1997 til 2001 kom til udtryk i øgning af antallet af arbejdspladser og i reduktion af arbejdsløsheden jf. tabellerne 3.16 og 3.17. Strukturelt var den økonomiske vækst i perioden kendetegnet ved en ekspansion i de private serviceerhverv, som gennemgående er baseret på højt uddannet arbejdskraft, og som også gennemgående søger en lokalisering i landets større centerområder. Det er belyst i tabellerne 3.10 og 3.11. Under denne økonomiske udvikling er den lokale stedbundethed blevet afsvækket, og hermed er pendlingen øget i omfang.

Tabellerne 3.21 og 3.22 belyser nogle hovedtendenser i udviklingen i pendlingsmønsteret fra 1997 til 2001.

Tabel 3.21 Den lokale og mellemkommunale udpendlings omfang i landets regioner 1997 og 2001

Arbejdssted Bopæl	Samme kommune		Anden kommune i regionen		Kommune uden for regionen		Gns. vækst i antal arbejdspladser p.a. 1997-2001
	1997	2001	1997	2001	1997	2001	
Hovedstadsområdet	40,8	40,5	57,1	57,3	2,2	2,2	1,5
Største by	41,1	41,5	56,9	56,3	2,0	2,1	-*
Øvrige byer	36,6	33,4	60,4	64,3	3,0	2,4	-
Landdistrikter	41,0	39,0	55,5	57,9	3,5	3,2	7,1
Vestsjællands og Storstrøms Amter	56,8	52,9	27,5	28,9	15,8	18,2	1,0
Største by	62,0	58,1	23,8	25,1	14,2	16,8	0,9
Øvrige byer	51,6	47,9	30,8	32,2	17,5	19,9	1,0
Landdistrikter	51,0	47,1	31,6	33,4	17,3	19,5	1,1
Bornholms Amt	68,2	64,2	29,1	31,7	2,7	4,0	-0,3
Største by	78,7	74,8	18,3	21,4	3,0	3,8	-0,3
Øvrige byer	55,5	52,4	41,7	43,4	2,8	4,2	-0,6
Landdistrikter	58,3	53,5	39,5	42,2	2,2	4,3	-0,1
Fyns Amt	68,4	65,8	25,9	27,8	5,7	6,5	0,5
Største by	73,2	70,9	20,7	22,2	6,1	6,9	0,5
Øvrige byer	65,2	62,2	29,4	31,4	5,4	6,4	0,4
Landdistrikter	57,8	54,4	37,4	40,4	4,7	5,2	0,5
Vejle og Århus Amter	69,6	67,0	23,6	25,7	6,8	7,3	1,0
Største by	74,6	71,9	18,5	20,5	6,9	7,5	1,6
Øvrige byer	63,4	60,4	30,3	33,1	6,3	6,6	-0,1
Landdistrikter	59,0	55,9	34,1	36,9	6,9	7,2	0,4
Øvrige Jylland	70,7	68,0	25,7	27,8	3,6	4,2	0,5
Største by	74,6	72,1	21,9	23,8	3,5	4,1	0,6
Øvrige byer	66,4	63,8	29,8	31,9	3,8	4,3	0,5
Landdistrikter	66,2	62,8	30,1	32,9	3,7	4,4	0,3
Hele Landet	58,7	56,5	41,3	43,5	-	-	1,0
Største By	58,3	57,4	41,7	42,6	-	-	-
Øvrige Byer	59,9	54,4	40,1	45,6	-	-	-
Landdistrikter	59,2	55,4	40,8	44,6	-	-	1,0

Kilde: AKF's databank - SubLine Pendling.

*Note: »På arbejdsmarkedet« indebærer at være til rådighed for arbejdsmarkedet.

»På stedet« henviser til bopælsstedet, både kommunalt og subkommunalt.

»Største by« og »Øvrige byer« for hovedstadsområdet udelades på grund af usikkerhed om afgrænsningen. Dette skyldes omlægning af registerstatistikken med konsekvenser her.

Tabel 3.22 Den lokale og mellemkommunale udpendlings omfang efter kommunens placering i bymønsteret 1997 og 2001

Arbejdssted	Samme kommune		Anden kommune i regionen		Kommune uden for regionen		Gns. vækst i antal arbejdspladser p.a. 1997-2001
	1997	2001	1997	2001	1997	2001	
Bopæl							
Hovedstadsområdet	40,8	40,5	57,1	57,3	2,2	2,2	1,5
Største by	41,1	41,5	56,9	56,3	2,0	2,1	-*
Øvrige byer	36,6	33,4	60,4	64,3	3,0	2,4	-
Landdistrikter	41,0	39,0	55,5	57,9	3,5	3,2	7,1
Uden for hovedstadsområdet:							
<5.000 indbyggere	56,8	53,6	1,8	2,0	41,4	44,5	0,5
Største by	55,4	52,4	1,7	1,9	42,9	45,8	0,4
Øvrige byer	62,5	59,7	2,1	2,2	35,4	38,1	0,2
Landdistrikter	56,2	52,6	1,9	2,0	42,0	45,4	0,6
5-10.000 indbyggere	50,8	47,2	8,3	9,0	40,9	43,8	0,6
Største by	53,3	49,9	6,9	7,6	39,7	42,6	0,7
Øvrige byer	46,6	43,6	9,0	9,6	44,5	46,8	0,7
Landdistrikter	51,7	47,6	8,9	9,8	39,3	42,6	0,6
10-15.000 indbyggere	61,2	58,2	4,0	4,5	34,8	37,3	0,7
Største by	65,9	63,0	3,5	3,9	30,6	33,2	0,9
Øvrige byer	55,6	52,9	4,5	4,9	39,9	42,2	0,8
Landdistrikter	60,2	57,0	4,3	4,9	35,5	38,2	0,4
15-30.000 indbyggere	70,1	66,7	3,9	4,3	26,0	29,0	0,5
Største by	71,3	67,9	3,6	3,9	25,0	28,2	0,5
Øvrige byer	67,0	63,7	4,5	4,9	28,5	31,4	0,7
Landdistrikter	69,7	66,4	4,1	4,6	26,2	29,0	0,3
>30.000 indbyggere	80,8	78,5	5,6	6,3	13,6	15,2	0,8
Største by	80,6	78,3	5,8	6,5	13,7	15,3	1,2
Øvrige byer	82,4	80,3	5,0	5,5	12,6	14,2	-0,4
Landdistrikter	79,0	76,6	5,0	5,7	16,0	17,7	0,4
Hele landet	58,7	56,5	41,3	43,5	-	-	1,0
Største by	58,3	57,4	41,7	42,6	-	-	-
Øvrige byer	59,9	54,4	40,1	45,6	-	-	-
Landdistrikter	59,2	55,4	40,8	44,6	-	-	1,0
Heraf:							
Landkomm.	49,7	46,4	6,2	6,8	44,1	46,8	0,6
Største by	52,2	49,0	5,6	6,0	42,2	45,0	0,7
Øvrige byer	46,1	43,4	5,9	6,6	48,0	50,0	0,7
Landdistrikter	51,1	47,4	6,7	7,4	42,1	45,2	0,6
Landbrugskomm.	54,2	50,6	5,3	5,9	40,5	43,5	0,6
Største by	56,7	53,5	5,1	5,6	38,2	41,0	0,6
Øvrige byer	50,1	46,9	5,1	5,8	44,8	47,3	0,6
Landdistrikter	55,4	51,3	5,6	6,3	39,0	42,4	0,5
Udkantkomm.	60,9	57,4	9,2	9,6	29,9	32,9	0,3
Største by	67,4	63,8	9,3	10,1	23,3	26,1	0,0
Øvrige byer	56,8	53,9	8,8	9,2	34,4	36,9	0,2
Landdistrikter	58,3	54,5	9,3	9,6	32,4	35,9	0,5

Kilde: AKF's databank - SubLine Pendling.

*Note: »På arbejdsmarkedet« indebærer at være til rådighed for arbejdsmarkedet.

»På stedet« henviser til bopælsstedet, både kommunalt og subkommunalt.

»Største by« og »Øvrige byer« for hovedstadsområdet udelades på grund af usikkerhed om afgrænsningen. Dette skyldes omlægning af registerstatistikken med konsekvenser her.

Det er iøjnefaldende, at pendlingens intensitet er langt større i hovedstadsområdet end i det øvrige Danmark. Det er således næsten tre ud af fem beskæftigede med bopæl i hovedstadsområdet, som har deres arbejdsplads i en anden kommune end bopælskommunen.

Ligeledes træder det klart frem, at pendlingens intensitet er taget til overalt i landet i den beskrevne periode. Det er dog sket med langt større styrke uden for hovedstadsområdet end inden for dette område. Uden for hovedstadsområdet er det især de beskæftigede uden for de største byer, som har øget deres pendlingsomfang i den beskrevne periode.

I det hele taget tegner der sig et regionalt mønster, hvor pendlingen er øget mere i landets udkantområder end i centerområderne. Ikke blot er pendlingen således øget mere i Vestsjællands og Storstrøms Amter end i hovedstadsområdet. Parallelt hermed er pendlingen øget lidt mere i det øvrige Jylland set i forhold til udviklingen i Århus og Vejle Amter. Det er i overensstemmelse med, at der er foregået en centralisering af arbejdspladsernes lokalisering i perioden, og at denne tendens har været stærkest omkring hovedstadsområdet.

På lokalt niveau er afsvækkelsen af den lokale stedbundethed foregået med størst styrke i landdistrikterne og i de øvrige bymæssige områder uden for kommunernes hovedbyer. I 1997 var det endnu sådan, at en større andel af de beskæftigede med bopæl i en hovedby i kommunen end de beskæftigede med bopæl i de øvrige områder af kommunen havde deres arbejdsplads uden for kommunen. Det forhold er vendt om i 2001, hvor stedbundetheden inden for kommunegrænsen er blevet større blandt de beskæftigede bosiddende i hovedbyen, og hvor stedbundetheden er blevet svagere i landdistrikterne.

Det bornholmske billede

Ikke overraskende har arbejdspendlingen mellem Bornholm og landets øvrige kommuner et særdeles beskedent omfang. Det er belyst i tabel 3.24. Tabellen er baseret på Danmarks Statistiks grundregistre og er konstrueret ved at udskille de beskæftigede, som har forskellig bopæls- og arbejdsstedskommune. For landet som helhed er de fleste pendlere lønmodtagere, som dagpendler. På Bornholm er fast dagpendling særdeles vanskelig, og

den registrerede pendling dækker nok i høj grad over forskellige andre former for pendling, hjemmearbejde mv.

I den belyste periode fra 1997 til 2001 er der sket en lille forøgelse af andelen af bornholmere i arbejdsstyrken, som har deres arbejdsplads uden for Bornholm, men andelen er stadig kun på omkring 4%. For landet som helhed er pendlingen i perioden imidlertid fra et højt niveau øget med en større procentsats. I 1997 var det 41,6% af de beskæftigede i Danmark, som havde deres arbejdsplads uden for bopælskommunen, men i 2001 var andelen gået i vejret til 43,8%.

Den minimale pendling gælder også i modsat retning. Tabel 3.24 opregner, at indpendlingen kun udgør 3-4% af de beskæftigede på Bornholm. Den beskedne indpendling kan udtrykke et lige så stort problem som den beskedne udpendling. Når indpendling stort set ikke forekommer, indebærer det nemlig, at bornholmske virksomheder har langt vanskeligere ved at tiltrække arbejdskraft end virksomheder i landet i øvrigt. Rekruttering kan nærmest kun ske ved samtidig tilflytning, og det er et stort spring.

Det bemærkes i øvrigt, at Bornholms pendlingsmønster ikke alene adskiller sig fra det gennemsnitlige i Danmark. Det adskiller sig også markant fra pendlingsmønsteret i landets udkant- og landbrugskommuner. Selv om der nemlig her gennemgående er en negativ nettopendling, så er bruttopendlingen betydelig, hvad der dækker over, at både udpendlingen og indpendlingen er ganske stor.

De afskårne pendlingsmuligheder rummer en væsentlig forklaring på det markant lave bornholmske indkomstniveau, som påvises i tabel 3.25. I landets udkantkommuner i almindelighed ses nemlig i tabel 3.26, at en væsentlig del af de beskæftigede indbyggere henter deres indkomst uden for kommunen, og at netop de, som finder beskæftigelse uden for kommunen, trækker indkomstniveauet kraftigt op. Muligheden for at hente indkomster i et centerområde eksisterer knap for den bornholmske befolkning.

Den detaljerede beskrivelse af udviklingen i pendlingsstrømmene mellem de forskellige lokaliteter på Bornholm i tabel 3.24 afdækker i øvrigt to væsentlige omstændigheder.

For det første understreger tabellen, hvorledes Rønne med tiltagende tydelighed kommer til at indtage positionen som det erhvervsmæssige centrum på Bornholm. Indpendlingen til Rønne er betydelig fra alle lokaliteter

på Bornholm, og når bortses fra Hasle, som i forvejen er stærkt sammenvokset med Rønne i arbejdsmarkedsmæssig henseende, er tilpendlingen til Rønne fra alle lokaliteter øget i perioden.

For det andet ses, at pendlingen ud over kommunegrænsen på Bornholm er mindre betydende end i landet som helhed, men at øgningen i pendling ud over kommunegrænsen til gengæld i perioden har udviklet sig stærkere på Bornholm end svarende til landsniveauet. Når pendlingen ud over kommunegrænsen er så forholdsvis beskeden på Bornholm, beror det på, at den bornholmske bybefolkning og specielt befolkningen i kommunernes hovedbyer er markant lokalt orienteret, hvad angår beskæftigelse. Derimod ses de beskæftigede på Bornholm bosiddende uden for kommunernes hovedbyer at have en lige så stærk orientering mod pendling til anden kommune som de beskæftigede i landet i øvrigt.

Tabel Den lokale og mellemkommunale udpendlings omfang på Bornholm
3.23 1997 og 2001

Arbejdssted Bopæl	Samme kommune						Anden kommune på Bornholm	
	Største by		Øvrige Byer		Landdistrikter		1997	2001
	1997	2001	1997	2001	1997	2001		
Allinge-Gudhjem	17,2	16,8	25,1	22,9	18,3	17,6	36,3	39,5
Største by	53,7	51,2	10,9	6,9	3,3	3,7	27,9	34,3
Øvrige byer	8,8	8,8	44,9	42,5	6,9	6,5	35,4	39,3
Landdistrikter	5,2	5,4	17,3	16,4	34,5	32,7	41,2	42,3
Hasle	16,4	16,3	11,4	11,0	13,6	12,7	55,3	57,5
Største by	41,0	39,2	4,5	5,0	2,2	1,7	47,8	50,1
Øvrige byer	7,0	6,8	21,6	20,5	2,5	3,5	66,0	66,6
Landdistrikter	8,3	9,6	7,9	7,4	29,2	26,2	51,8	55,1
Nexø	40,6	34,8	16,7	16,6	16,7	15,7	22,7	29,0
Største by	60,3	51,0	6,1	6,9	9,5	9,1	20,4	28,4
Øvrige byer	25,4	22,0	37,9	36,9	7,0	8,3	26,4	29,4
Landdistrikter	29,8	24,7	8,4	8,8	37,2	33,6	22,0	29,3
Rønne	77,8	77,8	0,0	0,0	1,9	2,1	11,7	13,8
Største by	78,4	78,5	0,0	0,0	1,4	1,5	11,5	13,8
Øvrige byer	78,9	68,8	3,9	3,8	1,3	2,5	7,9	16,3
Landdistrikter	64,3	62,8	0,0	0,0	13,5	17,1	15,8	14,9
Åkirkeby	21,3	20,4	7,4	6,9	19,7	19,7	47,7	49,6
Største by	47,3	44,7	2,7	2,9	6,2	8,2	39,5	40,6
Øvrige byer	7,2	10,3	23,7	20,8	7,1	8,3	58,3	57,2
Landdistrikter	14,0	12,9	4,3	4,1	29,9	28,5	48,1	51,2
Hele Bornholm	42,7	41,4	10,2	9,6	12,1	11,6	29,9	33,1
Største by	68,8	66,9	2,2	2,1	3,1	3,3	18,9	22,2
Øvrige byer	14,6	13,8	33,2	31,3	5,8	6,5	42,9	45,3
Landdistrikter	16,0	14,8	8,8	8,5	31,8	29,6	40,4	44,1
Hele landet	40,9	39,1	6,4	6,5	7,3	6,9	41,3	43,5
Største by	49,9	48,8	1,9	2,0	2,1	2,3	41,7	42,6
Øvrige byer	25,8	23,1	24,5	22,5	5,7	5,2	40,1	45,6
Landdistrikter	17,5	16,8	6,8	6,7	31,9	29,0	40,8	44,6

Kilde: AKF's databank - SubLine Pendling.

Bem.: Opgørelsen medtager ikke interregional pendling.

Tabel 3.24 Pendlingen mellem de fem bornholmske kommuner 1997 og 2001

Arbejdssted Bopæl	Anden kommune på Bornholm														
	Samme kommune		Allinge-Gudhjem		Hasle		Nexø		Rønne		Åkirkeby		Uden for Bornholm		
	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001	
Allinge-Gudhjem	60,8	57,1													
Største by	67,9	61,3			4,1	5,1	5,4	5,2	20,6	22,1	4,6	4,9	4,5	5,6	
Øvrige byer	61,9	57,5			4,2	6,3	1,9	2,1	18,1	20,6	1,9	3,0	5,9	6,7	
Landdistrikter	56,5	54,6			3,9	4,1	4,4	5,2	22,4	23,5	3,1	4,4	4,3	5,3	
Hasle	43,6	40,8			4,1	5,3	7,8	6,8	20,5	21,7	7,2	6,3	3,9	5,3	
Største by	50,4	47,7					1,3	1,6	43,7	43,6	4,0	4,5	2,5	4,0	
Øvrige byer	33,5	32,4					0,8	1,0	39,4	40,1	2,0	2,8	3,7	4,5	
Landdistrikter	47,0	42,9					1,4	1,6	54,9	54,1	4,6	4,0	1,6	3,2	
Nexø	74,3	66,9					1,5	2,0	37,7	37,9	4,8	5,9	2,6	4,3	
Største by	76,7	67,3					0,8	0,9	14,0	17,5	4,5	5,5	3,9	5,9	
Øvrige byer	69,9	66,0					0,7	0,9	12,7	16,9	4,1	5,8	3,6	6,0	
Landdistrikter	75,6	67,2					1,0	1,4	17,6	19,7	3,3	3,3	5,0	6,5	
Rønne	85,2	82,5					0,7	0,5	11,8	16,0	6,5	7,5	3,0	5,0	
Største by	85,3	82,6					3,6	4,2			3,8	4,4	3,5	4,2	
Øvrige byer	90,9	78,8					3,5	4,2			3,7	4,4	3,6	4,2	
Landdistrikter	81,7	81,2					3,9	5,9			0,0	2,4	1,3	5,9	
Åkirkeby	50,5	48,1					5,2	5,0			6,9	5,0	2,9	4,6	
Største by	58,3	56,5					3,2	3,0	32,6	33,8			3,4	4,6	
Øvrige byer	39,7	40,5					2,8	2,3	23,5	24,8			3,7	4,9	
Landdistrikter	50,4	46,7					2,6	1,5	42,7	43,2			4,7	5,3	
							3,6	3,9	33,4	34,8			2,9	4,3	

Kilde: AKF's databank - SubLine Pending.

3.6 Indkomstforhold

Danmarksbilledet

De primære indkomster svarende til arbejdsindkomsterne er belyst for årene 1996 og 2000 i tabellerne 3.25 og 3.26. Også i henseende til indkomststrukturen findes et tydeligt regionalt mønster præget af center-periferiforskelle. Indkomstniveauet målt ved de primære indkomster pr. beskæftiget er højest i hovedstadsområdet. I Vestdanmark er indkomstniveauet højere i Århus og Vejle Amter end i det øvrige Jylland. I landets udkantkommuner er indkomstniveauet lavt.

I perioden fra 1996 til 2000 ser den overordnede tendens i den regionale indkomstudvikling ud til at være kendetegnet ved en særlig kraftig indkomstfremgang i hovedstadsområdet. Da arbejdsmarkedet i hovedstadsområdet og i Vestsjællands og Storstrøms Amter er blevet integreret så stærkt, som det er tilfældet, ses indkomstniveauet i Vestsjællands og Storstrøms Amter også at være øget stærkere end i den øvrige del af landet. I Vestdanmark ses ikke et tilsvarende centralistisk vækstmønster. Indkomsterne er ikke øget mere i Århus og Vejle Amter end i det øvrige Jylland.

På lokalt niveau er indkomstniveauet gennemgående højere uden for kommunernes største by og i de fleste regioner specielt højt i kommunernes øvrige bydannelser, men også højere i landdistrikterne end i hovedbyerne. Hvor hovedbyerne på lokalt niveau i særlig grad samler nogle typer af sociale problemer, så har befolkningen i oplandet gennemgående en større social bæreevne. Det er også bemærkelsesværdigt, at indkomstfremgangen siden 1996 har været klart stærkere uden for kommunernes hovedbyer end i disse lokale centre. Det gælder i alle de belyste regioner i tabel 3.25.

Tabel 3.25 De primære indkomster pr. beskæftiget i landets regioner 1997 og 2001

Bopæl	Alle lokalt beskæftigede		Alle pendlere inden for samme kommune		Alle pendlere mellem kommuner		Alle	
	2000	Vækst i pct. p.a. 1996-2001	2000	Vækst i pct. p.a. 1996-2000	2000	Vækst i pct. p.a. 1996-2000	2000	Vækst i pct. p.a. 1996-2000
Hovedstadsområdet	199.344	1,02	177.595	0,71	268.070	1,12	238.754	1,07
Største by	199.267	0,96	163.907	0,08	264.436	0,77	235.562	0,75
Øvrige byer	201.182	1,83	204.415	1,04	288.959	2,94	260.186	2,75
Landdistrikter	197.945	2,56	191.963	0,72	275.732	2,34	244.428	2,32
Vestsjællands og Storstrøms Amter	198.603	0,87	188.088	0,74	231.757	0,85	212.502	1,01
Største by	198.498	0,69	178.870	0,36	232.012	0,83	210.662	0,88
Øvrige byer	187.578	1,04	193.555	0,79	229.813	0,89	211.197	1,06
Landdistrikter	205.089	1,41	190.455	1,03	232.742	0,86	216.652	1,20
Bornholms Amt	192.171	0,89	172.974	0,76	207.146	0,35	194.244	0,80
Største by	198.372	0,60	164.927	0,65	203.646	0,08	196.194	0,58
Øvrige byer	168.698	1,46	183.530	1,99	208.406	0,14	190.935	1,07
Landdistrikter	183.792	1,53	172.691	0,05	209.614	0,79	192.998	1,01
Fyns Amt	196.373	0,88	182.269	0,72	229.162	0,83	204.611	0,96
Største by	196.816	0,68	161.795	0,39	229.635	0,72	202.182	0,80
Øvrige byer	191.550	1,15	198.767	0,86	233.356	0,99	210.258	1,10
Landdistrikter	197.886	1,84	181.035	0,74	224.271	0,88	205.419	1,25
Vejle og Århus Amter	202.482	0,77	196.115	0,60	238.485	1,06	213.154	0,95
Største by	203.694	0,64	174.202	0,16	240.007	0,92	210.724	0,81
Øvrige byer	194.752	0,82	214.545	0,83	236.734	1,12	218.883	1,06
Landdistrikter	200.085	1,62	196.900	0,98	236.690	1,26	215.342	1,42
Øvrige Jylland	203.654	1,00	190.626	0,69	222.143	0,95	206.656	0,98
Største by	203.331	0,68	177.327	0,17	225.425	0,91	206.295	0,76
Øvrige byer	191.949	0,89	201.418	0,94	219.432	0,92	205.451	1,00
Landdistrikter	214.594	2,38	189.587	0,85	219.143	1,03	208.698	1,49
Hele landet	200.954	0,93	188.537	0,64	247.727	0,99	219.346	1,04
Største by	201.080	0,77	171.530	0,17	251.509	0,69	220.040	0,74
Øvrige byer	193.389	1,10	203.870	0,89	247.202	2,19	221.249	1,81
Landdistrikter	207.034	1,99	190.172	0,88	232.841	1,28	214.097	1,54

Kilde: AKF's databank - SubLine pendling.

Note: Indkomster angivet i faste priser.

De procentvise stigninger for del-grupperne stemmer ikke umiddelbart overens med stigningen for »alle«-gruppen, hvis disse vægtes lige meget. Derimod skal de procentvise stigninger vægtes med en faktor, der svarer til gruppens absolutte indkomstudvikling i perioden i forhold den absolutte stigning i gruppen »alle«. Ved korrekt vægning af del-gruppernes procentstigning, fås den samlede stigning.

Tabel 3.26 De primære indkomster pr. beskæftiget efter kommunens placering i bymønstret 1997 og 2001

Bopæl	Alle lokalt beskæftigede	Vækst i pct. p.a. 1996-2000	Alle pendlere inden for samme kommune	Vækst i pct. p.a. 1996-2000	Alle pendlere mellem kommuner	Vækst i pct. p.a. 1996-2000	Alle	Vækst i pct. p.a. 1996-2000
Hovedstadsområdet	199.344	1,02	177.595	0,71	268.070	1,12	238.754	1,07
Største by	199.267	0,96	163.907	0,08	264.436	0,77	235.562	0,75
Øvrige byer	201.182	1,83	204.415	1,04	288.959	2,94	260.186	2,75
Landdistrikter	197.945	2,56	191.963	0,72	275.732	2,34	244.428	2,32
Uden for hovedstadsområdet:								
<5.000 indbyggere								
Største by	199.122	1,45	175.146	0,61	215.873	0,77	202.426	1,07
Øvrige byer	196.403	0,95	165.937	-0,15	218.902	0,79	202.928	0,82
Landdistrikter	186.810	1,32	174.341	0,95	210.222	0,60	192.713	1,01
5.-10.000 indbyggere								
Største by	205.678	1,96	181.012	0,93	214.848	0,80	205.170	1,30
Øvrige byer	198.133	1,28	175.027	0,87	222.727	0,98	207.423	1,19
Landdistrikter	198.881	0,79	173.472	0,88	227.490	1,02	210.289	1,04
10.-15.000 indbyggere								
Største by	186.840	0,93	176.421	0,99	217.443	0,98	202.217	1,09
Øvrige byer	204.694	2,08	174.886	0,79	222.864	0,94	208.735	1,39
Landdistrikter	200.804	0,82	183.445	0,66	229.065	1,02	209.008	0,99
15.-30.000 indbyggere								
Største by	200.510	0,34	175.615	0,52	232.843	1,12	209.537	0,77
Øvrige byer	190.313	0,71	186.726	0,74	223.895	0,99	205.173	0,97
Landdistrikter	209.476	1,91	184.910	0,67	229.978	0,95	211.727	1,28
30.000 indbyggere								
Største by	202.963	0,98	189.369	0,74	233.206	0,95	210.061	1,05
Øvrige byer	202.309	0,72	176.790	0,10	232.991	0,87	209.349	0,84
Landdistrikter	194.752	1,18	196.347	0,87	234.199	0,87	209.699	1,10
Alle kommuner	212.710	2,17	192.990	1,16	232.745	1,24	212.470	1,62

Bopæl	Alle lokalt beskæftigede		Alle pendlere inden for samme kommune		Alle pendlere mellem kommuner		Alle	Vækst i pct. p.a. 1996-2000
	2000	Vækst i pct. p.a. 1996-2000	2000	Vækst i pct. p.a. 1996-2000	2000	Vækst i pct. p.a. 1996-2000		
>30.000 indbyggere	202.536	0,72	201.180	0,60	237.683	0,77	209.794	0,81
Største by	202.681	0,68	173.519	0,08	233.247	0,68	206.045	0,73
Øvrige byer	197.800	0,89	220.712	0,92	257.847	0,96	223.390	1,05
Landdistrikter	207.286	1,51	212.528	0,84	241.611	1,45	217.906	1,26
Hele Landet	200.954	0,93	188.537	0,64	247.727	0,99	219.346	1,04
Største by	201.080	0,77	171.530	0,17	251.509	0,69	220.040	0,74
Øvrige byer	193.389	1,10	203.870	0,89	247.202	2,19	221.249	1,81
Landdistrikter	207.034	1,99	190.172	0,88	232.841	1,28	214.097	1,54
Heraf:								
Landkomm.	197.510	1,37	176.083	0,91	225.115	1,00	208.732	1,22
Største by	197.093	0,76	175.353	0,82	228.897	1,20	210.270	1,13
Øvrige byer	188.778	0,97	176.871	1,11	222.538	0,94	205.869	1,09
Landdistrikter	204.471	2,11	175.818	0,80	225.150	0,91	210.180	1,38
Landbrugskomm.	201.784	1,37	174.188	0,90	216.428	0,91	204.151	1,15
Største by	197.310	0,68	171.314	0,69	220.325	0,99	204.419	0,92
Øvrige byer	189.626	0,78	176.227	1,20	212.410	0,81	199.235	0,96
Landdistrikter	212.424	2,22	174.142	0,80	217.075	0,93	207.276	1,41
Udkantkomm.	199.574	1,12	176.935	0,71	213.596	0,78	201.073	0,98
Største by	200.360	0,46	169.702	0,40	214.566	0,55	201.309	0,57
Øvrige byer	182.541	0,72	182.816	0,83	210.874	0,78	195.662	0,88
Landdistrikter	208.355	2,11	176.650	0,77	214.665	0,93	204.173	1,38

Kilde: AKF's databank - SubLine pendling.

Note: Indkomster angivet i faste priser.

Det bornholmske billede

Indkomstniveauet på Bornholm er klart lavere end i det øvrige Danmark. I 2000 var de gennemsnitlige bornholmske primære indkomster omkring 12% lavere end landsgennemsnittet. Der er allerede peget på, at når indkomstniveauet på Bornholm også er lavt sammenlignet med landets øvrige udkantområder, så hænger det sammen med den manglende mulighed for gennem pendling til et centerområde at hente et tilskud til et lokalt lavt indkomstniveau. Det ses dog, at pendling til andre (bornholmske) kommuner også på Bornholm er vejen til at hente højere indkomster end svarende til det lokale niveau. Centerstrukturen kommer i øvrigt til udtryk derved, at indkomstniveauet er højere i Rønne end i nogen af de øvrige kommuner på øen.

Indkomstudviklingen har også været svagere på Bornholm end i landet som helhed. Indkomstfremgangen har været særlig svag i Rønne kommune.

På det lokale niveau ses det i landssammenhæng meget usædvanlige forhold, at indkomstniveauet er højere i kommunernes hovedbyer end i de øvrige bysamfund og i landdistrikterne. Her har den mere velstillede del af befolkningen kun i mindre omfang søgt bopæl uden for centerbyerne i forstæder eller lignende. I øvrigt ses på det lokale niveau væsentlige indkomstvariationer, som kalder på mere detaljerede og specifikke forklaringer. I Rønne med begrænsede landdistrikter og i Allinge-Gudhjem, hvor de primære erhverv også spiller en relativt lille rolle jf. tabel 3.12, men hvor arbejdskraftens lokalorientering alligevel er særlig høj jf. tabel 3.24, har indkomstfremgangen været særlig lav blandt landdistrikternes beskæftigede indbyggere. I Allinge-Gudhjem, hvor turismeerhvervet spiller en meget stor rolle, har indkomstfremgangen været særlig stor blandt de beskæftigede bosiddende i kommunens største bysamfund.

Tabel 3.27 De primære indkomster pr. beskæftiget på Bornholm 1997 og 2001

Bopæl	Alle lokalt beskæftigede		Alle pendlere inden for samme kommune		Alle pendlere mellem kommuner		Alle	
	2000	Vækst i pct. p.a. 1996-2000	2000	Vækst i pct. p.a. 1996-2000	2000	Vækst i pct. p.a. 1996-2000	2000	Vækst i pct. p.a. 1996-2000
Allinge-Gudhjem	170.819	0,80	173.070	1,42	215.115	0,24	190.261	0,88
Største by	181.624	0,42	187.740	3,03	221.591	1,01	197.924	1,36
Øvrige byer	160.985	0,55	184.428	2,79	214.188	1,16	187.622	1,48
Landdistrikter	171.733	1,29	162.704	0,13	212.940	-0,63	188.299	0,19
Hasle	182.839	1,88	162.306	0,39	211.205	0,36	196.715	0,87
Største by	181.957	2,53	144.779	-0,16	214.701	0,10	195.271	1,09
Øvrige byer	180.926	0,49	153.893	1,03	202.625	0,08	192.218	0,28
Landdistrikter	184.754	2,14	172.792	0,25	216.813	0,70	200.925	1,17
Nexø	184.139	0,74	178.143	1,17	212.984	-0,34	192.048	0,83
Største by	190.644	-0,02	153.863	2,15	199.531	-1,07	186.429	0,10
Øvrige byer	173.777	2,58	196.019	2,06	230.715	-0,23	200.146	1,60
Landdistrikter	181.867	0,80	180.532	0,27	212.746	1,17	191.526	1,05
Rønne	202.518	0,59	176.812	-0,29	207.255	-0,23	200.630	0,46
Største by	203.042	0,63	174.206	-0,28	206.395	-0,47	201.501	0,48
Øvrige byer	153.298	-1,05	185.248	1,07	220.430	-2,64	191.571	1,15
Landdistrikter	149.985	-3,08	180.683	-0,88	221.112	4,61	183.274	-0,16
Åkirkeby	187.532	1,50	166.157	1,33	201.697	0,88	190.966	1,19
Største by	180.642	-0,25	149.375	4,64	197.426	1,61	183.552	1,02
Øvrige byer	160.542	2,66	172.205	2,99	190.480	-1,20	180.782	0,20
Landdistrikter	198.725	2,41	169.456	0,25	207.354	1,36	197.610	1,56
Hele Bornholm	192.171	0,89	172.974	0,76	207.146	0,35	194.244	0,80
Største by	198.372	0,60	164.927	0,65	203.646	0,08	196.194	0,58
Øvrige byer	168.698	1,46	183.530	1,99	208.406	0,14	190.935	1,07
Landdistrikter	183.792	1,53	172.691	0,05	209.614	0,79	192.998	1,01
Hele landet	200.954	0,93	188.537	0,64	247.727	0,99	219.346	1,04
Største by	201.080	0,77	171.530	0,17	251.509	0,69	220.040	0,74
Øvrige byer	193.389	1,10	203.870	0,89	247.202	2,19	221.249	1,81
Landdistrikter	207.034	1,99	190.172	0,88	232.841	1,28	214.097	1,54

Kilde: AKF's databank - SubLine pendling.
Note: indkomster angivet i faste priser.

3.7 Uddannelsessituationen

Danmarksbilledet

Som det nærmere bliver uddybet i afsnit 4.2, er disse års erhvervsudvikling stærkt præget af en vækst i de former for produktion, som er baseret på anvendelse af højt uddannet arbejdskraft.

Der findes betydelige regionale variationer i arbejdskraftens uddannelsesmæssige forudsætninger. I tabellerne 3.28-3.30 er konstrueret et mål for arbejdskraftens uddannelsesforudsætninger, idet alle beskæftigede er blevet tillagt en uddannelseslængde svarende til det seneste formelle uddannelsesniveau og til antallet af år, som fordres for erhvervelse af det senest afsluttede uddannelsesniveau under forudsætning af, at uddannelsesforløbet følger de normerede studietider.

Billedet, som tegner sig, svarer til det regionale mønster, der i det hele taget gør sig gældende. Arbejdskraftens uddannelsesniveau er højest i landets centerområder. Uden for hovedstadsområdet er uddannelsesniveaulet højere i de større bysamfund end i de mindre.

Beskrivelsen af de regionale forskelle i uddannelseskompetencer er specificeret, så det er muligt at se på uddannelseskompetencer hos henholdsvis arbejdskraft med arbejdspladsen lokalt placeret sammen med boligen og hos arbejdskraft, som pendler til deres arbejdsplads. Der afdækkes her en markant forskel i uddannelsesbaggrund mellem den arbejdskraft, som er lokalt orienteret, og den arbejdskraft, som har indrettet sig med pendling til arbejdsplads i en anden kommune. Gennemgående har arbejdskraften med høj uddannelseskompetence en klart større tendens til pendling end den mindre uddannede arbejdskraft. Dette forhold ser yderligere ud til at have tendens til at blive forstærket i løbet af den beskrevne periode.

Arbejdskraftens uddannelsesniveau er målt ved det her anvendte mål blevet hævet i løbet af perioden fra 1997 til 2001. Det er tilfældet overalt i landet. Der ses imidlertid en tendens i retning af udjævning af regionale forskelle i uddannelsesniveau. For landet som helhed har hævnningen i uddannelsesniveau været lidt stærkere i de små kommuner uden for hovedstadsområdet end i de store kommuner og i hovedstadsområdet. Dette er bemærkelsesværdigt, da den forudgående periode har været præget af tilta-

gende regionale forskelle i uddannelsesniveau jf. Christoffersen og Andersen (2002).

På det lokale niveau ses også karakteristiske forskelle i uddannelsesniveau mellem hovedby og omliggende områder. Der ses dog også på det lokale niveau over den beskrevne periode en tendens til mindskelse af forskellene i uddannelsesmæssige kompetencer.

Tabel 3.28 Gennemsnitligt antal års uddannelse blandt de beskæftigede i landets regioner 1997 og 2001

Bopæl	Alle lokalt beskæftigede		Alle pendlere inden for samme kommune		Alle pendlere mellem kommuner		Alle	
	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001
Hovedstadsområdet	12,1	12,3	11,5	11,8	12,6	12,7	12,3	12,5
Største by	12,1	12,3	11,4	11,7	12,6	12,7	12,4	12,5
Øvrige byer	11,7	12,0	11,9	12,1	12,3	12,7	12,1	12,5
Landdistrikter	11,6	11,8	11,7	11,9	12,3	12,6	12,0	12,3
Vestsjællands og Storstrøms Amter	11,7	11,8	11,6	11,8	11,9	12,1	11,7	11,9
Største by	11,8	11,9	11,4	11,6	12,0	12,1	11,8	12,0
Øvrige byer	11,5	11,7	11,6	11,7	11,8	11,9	11,6	11,8
Landdistrikter	11,3	11,5	11,7	11,9	12,0	12,1	11,6	11,9
Bornholms Amt	11,6	11,7	11,3	11,5	11,9	12,1	11,6	11,8
Største by	11,7	11,9	11,2	11,4	11,8	12,0	11,7	11,8
Øvrige byer	11,4	11,6	11,4	11,6	11,8	12,0	11,6	11,7
Landdistrikter	11,2	11,3	11,5	11,6	12,0	12,2	11,6	11,8
Fyns Amt	11,8	12,0	11,7	11,8	12,1	12,3	11,9	12,1
Største by	12,0	12,1	11,6	11,6	12,2	12,4	12,0	12,1
Øvrige byer	11,7	11,8	11,8	12,0	12,1	12,3	11,8	12,1
Landdistrikter	11,2	11,5	11,7	11,8	12,0	12,2	11,7	11,9
Vejle og Århus Amter	12,0	12,1	11,8	12,0	12,2	12,5	12,0	12,2
Største by	12,1	12,2	11,6	11,7	12,4	12,6	12,1	12,3
Øvrige byer	11,7	11,9	12,0	12,1	12,0	12,3	11,9	12,1
Landdistrikter	11,3	11,5	11,8	12,0	12,1	12,3	11,7	12,0
Øvrige Jylland	11,7	11,8	11,6	11,7	12,0	12,1	11,8	11,9
Største by	11,9	12,0	11,5	11,6	12,2	12,3	11,9	12,0
Øvrige byer	11,5	11,7	11,6	11,8	11,8	11,9	11,6	11,8
Landdistrikter	11,1	11,3	11,6	11,8	11,9	12,1	11,5	11,7
Hele landet	11,9	12,0	11,7	11,8	12,3	12,5	12,0	12,2
Største by	12,0	12,2	11,5	11,7	12,5	12,6	12,2	12,3
Øvrige byer	11,6	11,8	11,8	11,9	12,0	12,3	11,8	12,1
Landdistrikter	11,2	11,4	11,7	11,8	12,0	12,2	11,7	11,9

Kilde: AKF's databank - SubLine pendling.

Note: Antal års uddannelse i området er beregnet som summen af de beskæftigedes samlede uddannelse, målt i år, uddannelsen varer.

Tabel 3.29 Gennemsnitligt antal års uddannelse blandt de beskæftigede efter kommunens placering i bymønsteret 1997 og 2001

Bopæl	Alle lokalt beskæftigede		Alle pendlere inden for samme kommune		Alle pendlere mellem kommuner		Alle	
	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001
Hovedstadsområdet	12,1	12,3	11,5	11,8	12,6	12,7	12,3	12,5
Største by	12,1	12,3	11,4	11,7	12,6	12,7	12,4	12,5
Øvrige byer	11,7	12,0	11,9	12,1	12,3	12,7	12,1	12,5
Landdistrikter	11,6	11,8	11,7	11,9	12,3	12,6	12,0	12,3
Uden for hovedstadsområdet:								
<5.000 indbyggere	11,4	11,6	11,5	11,6	11,9	12,0	11,5	11,8
Største by	11,7	11,9	11,4	11,5	12,1	12,1	11,6	11,9
Øvrige byer	11,3	11,5	11,3	11,5	11,8	11,7	11,3	11,6
Landdistrikter	11,2	11,4	11,6	11,8	11,9	12,0	11,3	11,8
5.-10.000 indbyggere	11,4	11,6	11,4	11,5	11,7	12,1	11,4	11,8
Største by	11,6	11,7	11,3	11,5	11,8	12,1	11,6	11,9
Øvrige byer	11,5	11,6	11,2	11,4	11,5	11,9	11,4	11,7
Landdistrikter	11,1	11,4	11,5	11,7	11,7	12,1	11,3	11,8
10.-15.000 indbyggere	11,5	11,6	11,4	11,6	11,7	12,1	11,5	11,8
Største by	11,6	11,7	11,4	11,6	11,9	12,2	11,6	11,9
Øvrige byer	11,5	11,6	11,4	11,5	11,6	12,0	11,5	11,7
Landdistrikter	11,2	11,4	11,5	11,7	11,7	12,2	11,4	11,8
15.-30.000 indbyggere	11,7	11,9	11,6	11,8	12,2	12,3	11,7	12,0
Største by	11,9	12,0	11,5	11,7	12,3	12,3	11,8	12,0
Øvrige byer	11,6	11,8	11,6	11,8	12,0	12,1	11,7	11,9
Landdistrikter	11,2	11,4	11,7	11,9	12,1	12,2	11,5	11,9
>30.000 indbyggere	12,1	12,2	11,9	12,0	12,9	12,6	12,1	12,2
Største by	12,1	12,2	11,7	11,8	12,9	12,6	12,1	12,3
Øvrige byer	11,8	12,0	12,1	12,2	12,8	12,7	12,0	12,3
Landdistrikter	11,2	11,5	12,0	12,2	12,7	12,5	11,8	12,1
Hele landet	11,9	12,0	11,7	11,8	12,3	12,5	12,0	12,2
Største by	12,0	12,2	11,5	11,7	12,5	12,6	12,2	12,3
Øvrige byer	11,6	11,8	11,8	11,9	12,0	12,3	11,8	12,1
Landdistrikter	11,2	11,4	11,7	11,8	12,0	12,2	11,7	11,9
Heraf:								
Landkomm.	11,4	11,5	11,4	11,5	11,6	12,0	11,4	11,8
Største by	11,6	11,7	11,4	11,5	11,7	12,1	11,5	11,9
Øvrige byer	11,5	11,6	11,2	11,4	11,5	11,9	11,4	11,7
Landdistrikter	11,2	11,4	11,5	11,7	11,7	12,1	11,3	11,8
Landbrugskomm.	11,4	11,5	11,4	11,5	11,7	12,0	11,4	11,7
Største by	11,6	11,7	11,4	11,5	11,7	12,0	11,6	11,8
Øvrige byer	11,5	11,6	11,2	11,4	11,5	11,8	11,4	11,7
Landdistrikter	11,1	11,3	11,5	11,7	11,7	12,0	11,3	11,7
Udkantkomm.	11,4	11,6	11,4	11,5	11,8	11,9	11,5	11,7
Største by	11,6	11,7	11,3	11,4	11,8	11,9	11,6	11,7
Øvrige byer	11,4	11,5	11,3	11,4	11,7	11,8	11,4	11,6
Landdistrikter	11,1	11,4	11,6	11,7	11,8	12,0	11,4	11,7

Kilde: AKF's databank - SubLine pendling.

Note: Antal års uddannelse i området er beregnet som summen af de beskæftigedes samlede uddannelse, målt i år, uddannelsen varer.

Det bornholmske billede

I tabel 3.30 er den normerede studietid for de beskæftigedes højeste afsluttede, formelle uddannelse anvendt til at beregne et samlet mål for den bornholmske arbejdsstyrkes uddannelsesniveau. Det ses, at uddannelsesniveauet er lavt på Bornholm, og at der i fireårsperioden fra 1997 er foregået en øgning af niveauet på Bornholm af samme styrke som i landet som helhed.

Tabel 3.30 Gennemsnitligt antal års uddannelse blandt de beskæftigede på Bornholm 1997 og 2001

Bopæl	Alle lokalt beskæftigede		Alle pendlere inden for samme kommune		Alle pendlere mellem kommuner		Alle	
	1997	2001	1997	2001	1997	2001	1997	2001
Allinge-Gudhjem	11,3	11,5	11,3	11,6	12,1	12,3	11,6	11,8
Største by	11,5	11,6	11,3	11,9	12,0	12,3	11,6	11,9
Øvrige byer	11,4	11,6	11,2	11,4	11,9	12,0	11,5	11,7
Landdistrikter	11,2	11,3	11,4	11,6	12,2	12,4	11,7	11,9
Hasle	11,2	11,3	11,3	11,4	11,7	11,9	11,5	11,6
Største by	11,3	11,3	11,1	11,0	11,7	11,9	11,5	11,6
Øvrige byer	11,5	11,4	11,0	11,1	11,5	11,7	11,5	11,6
Landdistrikter	11,0	11,2	11,5	11,6	11,9	12,0	11,6	11,8
Nexø	11,3	11,4	11,4	11,6	12,3	12,4	11,6	11,8
Største by	11,3	11,4	11,2	11,5	11,9	12,0	11,4	11,6
Øvrige byer	11,5	11,6	11,6	11,8	12,5	12,7	11,8	12,0
Landdistrikter	11,3	11,4	11,4	11,5	12,4	12,6	11,6	11,9
Rønne	11,9	12,0	11,3	11,5	12,0	12,1	11,8	12,0
Største by	11,9	12,0	11,1	11,3	12,0	12,1	11,8	12,0
Øvrige byer	11,3	12,0	11,5	11,3	12,0	12,4	11,5	11,6
Landdistrikter	11,2	11,3	11,8	12,0	12,2	12,3	11,8	12,0
Åkirkeby	11,4	11,5	11,4	11,5	11,7	11,8	11,5	11,7
Største by	11,6	11,6	11,1	11,0	11,4	11,7	11,4	11,6
Øvrige byer	11,4	11,6	11,2	11,4	11,6	11,6	11,5	11,6
Landdistrikter	11,2	11,5	11,5	11,6	11,8	12,0	11,6	11,8
Hele Bornholm	11,6	11,7	11,3	11,5	11,9	12,1	11,6	11,8
Største by	11,7	11,9	11,2	11,4	11,8	12,0	11,7	11,8
Øvrige byer	11,4	11,6	11,4	11,6	11,8	12,0	11,6	11,7
Landdistrikter	11,2	11,3	11,5	11,6	12,0	12,2	11,6	11,8
Hele landet	11,9	12,0	11,7	11,8	12,3	12,5	12,0	12,2
Største by	12,0	12,2	11,5	11,7	12,5	12,6	12,2	12,3
Øvrige byer	11,6	11,8	11,8	11,9	12,0	12,3	11,8	12,1
Landdistrikter	11,2	11,4	11,7	11,8	12,0	12,2	11,7	11,9

Kilde: AKF's databank - SubLine pendling.

Note: Antal års uddannelse i området er beregnet som summen af de beskæftigedes samlede uddannelse, målt i år, uddannelsen varer.

Det regionale mønster, som tegnes i tabellen, er i øvrigt ganske i overensstemmelse med de strukturer, som gør sig gældende i andre henseender. Uddannelsesniveaut er klart højere blandt de beskæftigede med bopæl i Rønne end blandt de øvrige beskæftigede på øen.

Den forskel mellem land og by, som gør sig gældende på landsplan i henseende til uddannelsesniveau, ses ikke at gøre sig gældende på Bornholm. Den bornholmske befolkning i landdistrikterne har stort set uddannelsesniveau svarende til landsniveauet, men det samme gør sig ikke gældende for den bornholmske bybefolknings vedkommende.

I øvrigt ses lokale variationer på Bornholm i forhold til det beskrevne grundmønster. Konkrete lokale omstændigheder spiller her en stor rolle. Uden for Rønne findes eksempelvis et enkelt sted et tilsvarende højt uddannelsesniveau blandt de bosiddende beskæftigede. Det er i Nexø's øvrige byer, som primært dækker over Svaneke by.

4 **Regionaludvikling og kommunal strukturreform. Nogle problemstillinger**

Den frivillige kommunesammenlægning på Bornholm kan af flere grunde ikke antages at være fuldt repræsentativ for, hvad der venter i det øvrige Danmark, når den kommunale strukturreform skal sættes igennem. Øbeligheden indebærer således i en række henseender nogle specielle vilkår både i økonomisk og politisk henseende. Alligevel må de bornholmske erfaringer påkalde sig stor opmærksomhed, og de udpeger givetvis en række problemfelter, som kommunerne i det øvrige land også kommer til at forholde sig til. Et af disse problemfelter vedrører de lokale regionale strukturer og en kommunesammenlægnings betydning for disse strukturer. Det problemfelt var der betydelig fokus på på Bornholm omkring kommunesammenlægningen, og spørgsmålet om centralisering versus decentralisering af befolkning og arbejdspladser kom til at spille en betydelig rolle i processen. I dette kapitel redegøres for nogle problemstillinger omkring det lokale regionale spørgsmål, som er trådt frem under sammenlægningsprocessen på Bornholm.

4.1 **Den regionale udvikling og strukturreformen på Bornholm**

De fem kommuner og amtet på Bornholm etablerede ved en frivillig kommunesammenlægning Bornholms Regionskommune pr. 1.1.2003. Analyserne i kapitel 3 tegner et tydeligt billede af, at sammenlægningen foregik på baggrund af en lokal regionaludvikling præget af tilbagegang i befolkning og ar-

bejdspladser samt af koncentration. Hvad angår bosætningen, så er befolkningen relativt set rykket fra landdistrikterne i retning mod byområderne. Hvad angår erhvervsaktiviteten, er den største by, Rønne, kommet til at indtage en stadig mere klar position som erhvervsmæssigt center. Befolkningen i det næststørste center for arbejdspladser, Nexø, er blevet stadig mere afhængig af pendling til arbejdspladser i Rønne. Rønne har dog også mærket en betydelig tilbagegang i antallet af statslige arbejdspladser i perioden.

Den lokale regionale udvikling på Bornholm er i hovedsagen foregået i overensstemmelse med de mønstre, som tegner sig for landet som helhed. Bornholm er et udpræget udkantområde, og der gør sig gennemgående i de danske udkantområder en tendens til koncentration gældende på lokalt niveau. Koncentrationstendensen og den lokale samfundsøkonomiske ubalance er usædvanlig markant på Bornholm sammenlignet med de danske udkantområder i almindelighed. Det hænger i høj grad sammen med øbeligheden og den næsten fuldstændige afskæring af pendlingsmuligheder ud fra øen.

Kommunesammenlægningen på Bornholm blev til ud fra overvejelser, som også i høj grad fokuserede på spørgsmålet om centralisering contra decentralisering på øen, jf. Christoffersen, Klausen og Lundtorp (2003).

Helt grundlæggende var det en udbredt opfattelse, at en sammenlægningsreform ville styrke det kommunale system på Bornholm og muliggøre mere helhedsorienterede beslutninger, så der kunne sættes stærkere ind i forhold til øens udviklingsproblemer. »Én ø – én kommune« blev gjort til en parole, som udtrykte denne vision.

Forud for sammenlægningen blev udtrykt politisk enighed om det vigtige i at understøtte en decentral udvikling på øen. I det omfang sammenlægningen kom til at styrke den kommunale handlekraft og evne til at påvirke den lokale samfundsudvikling, kunne den altså også antages at rumme momenter, som kan trække i retning af en decentral, lokal samfundsudvikling. Denne tilgang er også blevet fulgt op af beslutninger om eksempelvis at fastholde fordelingen mellem de gamle kommuner af kommunale arbejdspladser inden for regionskommunen.

På den anden side blev der også i forberedelsesprocessen forud for den bornholmske kommunesammenlægning inddraget problemstillinger, som blotlagde momenter, der truede de decentrale mønstre. Ikke mindst synliggjorde analyser af skolestruktur-problemstillingen, at der havde udviklet sig

en tiltagende spænding mellem et vigende befolkningsunderlag og en struktur med mange decentralt lokaliserede små institutioner. Disse problemer var altså ikke skabt af en sammenlægningsreform, men derimod kunne en reform nærliggende lede til, at der kunne mobiliseres en stærkere kraft til at finde løsninger.

4.2 **Den regionale udviklings underliggende faktorer**

Der gives forskellige teoretiske bud på, hvorledes de regionale strukturforandringer skal forklares. Under alle omstændigheder ligger der bag strukturforandringerne dels ændringer i måden, hvorpå produktionen fungerer, dels spiller det en afgørende rolle, at arbejdsmarkedet er under forandring. Noget gennemgående for forandringsprocesserne i produktionen og på arbejdsmarkedet er, at uddannelsesmæssige kvalifikationer hos arbejdskraften spiller en stadig mere væsentlig rolle.

Det ser ud til, at arbejdskraft med stærke uddannelsesmæssige kvalifikationer trives bedst på store arbejdsmarkeder, hvor der findes både en udbuds- og en efterspørgselsside af en vis tyngde for den pågældende type af videregående kvalifikationer. Christoffersen og Andersen (2002) har for industriens vedkommende belyst, hvorledes den intensiverede anvendelse af uddannet arbejdskraft har ført til regional omstrukturering af arbejdspladserne. Hvor de regionale forskelle i industristruktur tidligere i hovedsagen var branchemæssige forskelle, så er disse brancheforskelle blevet jævnet delvis ud. Til gengæld har der udviklet sig stadig mere markante regionale forskelle inden for de enkelte brancher i virksomhedernes arbejdskraftanvendelse. Virksomheder inden for samme branche, men med henholdsvis centerbeliggenhed og periferibeliggenhed er i stigende grad blevet kendetegnet ved forskelle, hvad angår anvendelse af uddannet arbejdskraft. De centerlokaliserede virksomheder baseres nu på langt stærkere uddannelseskvalifikationer hos arbejdskraften, mens de periferilokaliserede virksomheder anvender mindre uddannet arbejdskraft. Sammenfaldende hermed har der udviklet sig en stadig mere markant forskel på uddannelsesniveau blandt de beskæftigede bosiddende i centerområderne og blandt de beskæftigede med bopæl i landets udkantområder.

Det ser ud til, at de regionale erhvervsmæssige forandringer og de medfølgende forandringer i bosætningsmønsteret ikke i større omfang leder til øgede regionale forskelle i indkomstniveau. Christoffersen og Rasmussen (2001) viser, at der derimod har dannet sig forskellige vækstdynamikker i økonomien i henholdsvis centerområderne og udkantområderne. I centerområderne fremkommer vækst i produktivitet i produktionen med et stærkt bidrag fra, at virksomhederne fremstiller avancerede produkter, som kan afsættes til høje priser. For disse virksomheder er nøgleordene forskning og udvikling af nye produkter til nye behov. I de virksomheder, som kan honorere disse krav, er der også basis for fremkomst af nye job. I udkantområderne fremkommer vækst i produktivitet derved, at der fremstilles stadig flere enheder på stadig kortere tid. Her fremstilles mere standardiserede produkter som afsættes på internationale markeder præget af stærkere lønkonkurrence. Med de høje danske lønninger er betingelsen for denne produktion en fortsat stærk strukturrationalisering, hvad der bortrationaliserer job frem for at skabe nye.

Processen, hvor den private produktion udvikles i retning af i stigende grad at være baseret på indsats af intensive kompetencer, virker herved også forandrende på det regionale lokaliseringmønster.

4.3 **Strukturreformens rationale**

Da mere konkrete overvejelser om en kommunal strukturreform så dagens lys omkring 2000, var mulighederne for at opnå besparelser og skattereduktion gennem udnyttelse af stordriftsfordele et hovedtema. Indenrigsministeriet (2000) og Houlberg (2000) er to centrale studier, som præsenterer denne betragtningssmåde.

Betragtningssmåden indgår også i Strukturkommissionens betænkning, men her fremstår den ikke som den absolut dominerende problematik. Derimod tegner betænkningen et mere nuanceret billede, hvor der også lægges betydelig vægt på en strukturreforms evne til at åbne for en styrkelse af den faglige bæredygtighed i den kommunale serviceproduktion. Hertil kommer problematikken omkring opgavefordelingen, hvor en strukturreform åbner for en bredere samling af opgaver i kommunerne.

De første erfaringer fra den bornholmske kommunesammenlægning giver også et indtryk af, hvilken forståelse, hvad angår reformens rationale, som

lægges for dagen, jf. diskussionen i Christoffersen (2004). I det mindste på det kortere sigt er det i høj grad begrænset, hvad der regnes med i retning af udmøntning af økonomiske besparelser. Den lokale samfundsøkonomiske udvikling er ydermere svag på Bornholm. Da de bornholmske kommuner umiddelbart forud for sammenlægningens ikrafttræden disponerede deres økonomi, så den nye kommune startede med en anstrengt likviditet jf. Madsen (2003), opleves alt i alt et betydeligt økonomisk pres i en situation, hvor det fælles beskatningsniveau er fastlagt som et vejte gennemsnit af niveauerne i de tidligere kommunale enheder.

I de overvejelser, som er gjort på Bornholm omkring sammenlægningen af de kommunale enheder og organiseringen af den nye kommune, er der lagt en betydelig vægt på at opbygge en kommune, som kan noget andet og mere i kraft af den større størrelse, jf. Christoffersen, Klausen og Lundtorp (2003). Med den indfaldsvinkel blev det besluttet at opbygge en organisation, som meget vidtgående adskiller bestilleropgaven og udføreropgaven. Politikernes virke skal hermed samles om helheden, visionerne og principperne, mens de udførende led i organisationen gives råderum til inden for de politisk fastlagte rammer at udvikle serviceproduktionen på fagligt professionelt grundlag. Netop denne selvstændiggørelse af det faglige og professionelle ansvar skal åbne for, at der decentralt findes organisatoriske former, som leder til, at der bringes stærkere kompetencer ind i opgaveløsningerne.

I mange henseender kan de bornholmske overvejelser herved siges at ligge i tråd med de grundliggende udviklingstræk i produktionen, som er skitseret ovenfor og også med overvejelserne i Strukturkommissionens betænkning. Ligesom den private produktion skal bidrage til velstandsfremgang i samfundet ved at udvikle en produktion med stadig mere intensivt videns- og kompetenceindhold, skal den kommunale velfærdssektors bidrag til videre velfærdsfremgang bestå i, at denne serviceproduktion også udvikles i videnintensiv retning. Spørgsmålet er da, hvilke lokale, regionale konsekvenser en sådan udvikling trækker med sig.

4.4 **Servicemodernisering og lokale, regionale strukturer**

Spørgsmålet om forbindelsen mellem kommunal servicemodernisering og lokal regional udvikling kan ikke behandles udtømmende i nærværende sammenhæng. Med udgangspunkt i de foreløbige erfaringer fra Bornholm oven på kommunesammenlægningen skal det imidlertid understreges, at igangsætning af en moderniseringsproces omkring den kommunale serviceforsyning faktisk nærliggende kan have implikationer for de lokale regionale strukturer. I forlængelse heraf skal også med Bornholm som eksempel peges på, hvorledes igangsætning af en moderniseringsproces oven på kommunesammenlægningen kan tydeliggøre en modstilling mellem det nære og det moderne som værier.

I den nye bornholmske kommunes første leveår blev problematikken om servicemodernisering og medfølgende konsekvenser for de lokale regionale strukturer for alvor konkretiseret og synliggjort i en debat om omlægning af skolestrukturen på øen.

I forbindelse med fastlæggelsen af budgettet for 2004 blev der også vedtaget en reform af skolestrukturen, og herunder blev tre skoler nedlagt. Sagen gav anledning til en stærk politisk strid og en betydelig rørelse i lokalbefolkningen.

Fornyelsen af skolestrukturen på Bornholm kan anskues ud fra i det mindste to forskellige indfaldsvinkler.

For det første befinder Bornholms Regionskommune sig i en situation, hvor al virksomhed må anskues i forhold til en stærkt presset økonomisk situation. Muligheden for at reducere udgifterne må hele tiden holdes for øje.

For det andet kan fornyelsen af skolestrukturen anskues som et led i en servicemodernisering i overensstemmelse med sammenlægningens rationale om styrkelse af den faglige bæredygtighed og kompetenceindholdet i ydelserne. I undersøgelsen i Christoffersen, Klausen og Lundtorp (2003) indgik interview med dels regionsborgmesteren, Thomas Thors fra Socialdemokratiet, dels formanden for oppositionspartiet Venstres gruppe i regionsrådet, Knud Andersen. For regionsborgmesteren og det politiske flertal stod en modernisering af skolestrukturen med skolelukninger og samling omkring større skoleenheder i princippet som noget positivt ud fra betragtningen, at der herved

skabes institutionelle rammer for, at en mere kompetent undervisning kan udvikles. Større skoler har eksempelvis bedre muligheder for at oparbejde stærke kompetencer inden for edb i undervisningen og for at tilrettelægge undervisningen, så lærerne samler deres undervisning om fag, hvor de besidder linjefagskompetence, eller hvor de på anden måde har specialiseret sig. Oppositionen lagde langt større vægt på skolelukningernes negative konsekvenser for de lokale samfund og på tabet af nærhed, tryghed og overskuelighed. Man gik med den indfaldsvinkel imod skolelukningerne og talte i stedet for små skoler med vidtgående ophævelse af klassedeling og stærk forældreindflydelse i ledelsen. Modstanden mod skolelukninger har også resulteret i bestræbelser på at oprette friskoler til erstatning for lukkede kommunale skoler.

I det omfang sagen om fornyelse af skolestrukturen på Bornholm udsiger noget alment om sammenhængen mellem kompetenceintensitet i serviceproduktionen på den ene side og institutionsstørrelse og deraf følgende muligheder for specialisering på den anden side, kan strukturreformen og samfundsudviklingen i det hele taget forudses at rumme momenter, som kan trække i retning af større organisatoriske enheder på skoleområdet og da givetvis også på andre områder. Fagbladet Folkeskolen har i en rundspørge i januar 2004 påvist, at der allerede med udsigten til kommunesammenlægninger er skolelukninger og sammenlægninger på vej i ikke ubetydeligt omfang.

I det omfang den bornholmske debat om skolestruktur afspejler en mere almen problemstilling, understreger den hermed også, at udviklingen i retning af en offentlig velfærdssektor baseret på stærkere faglige kompetencer nærliggende kan trække lokale, regionale strukturforandringer med sig, og at disse processer kan vurderes positivt eller negativt afhængigt af det værdigrundlag, der tages udgangspunkt i.

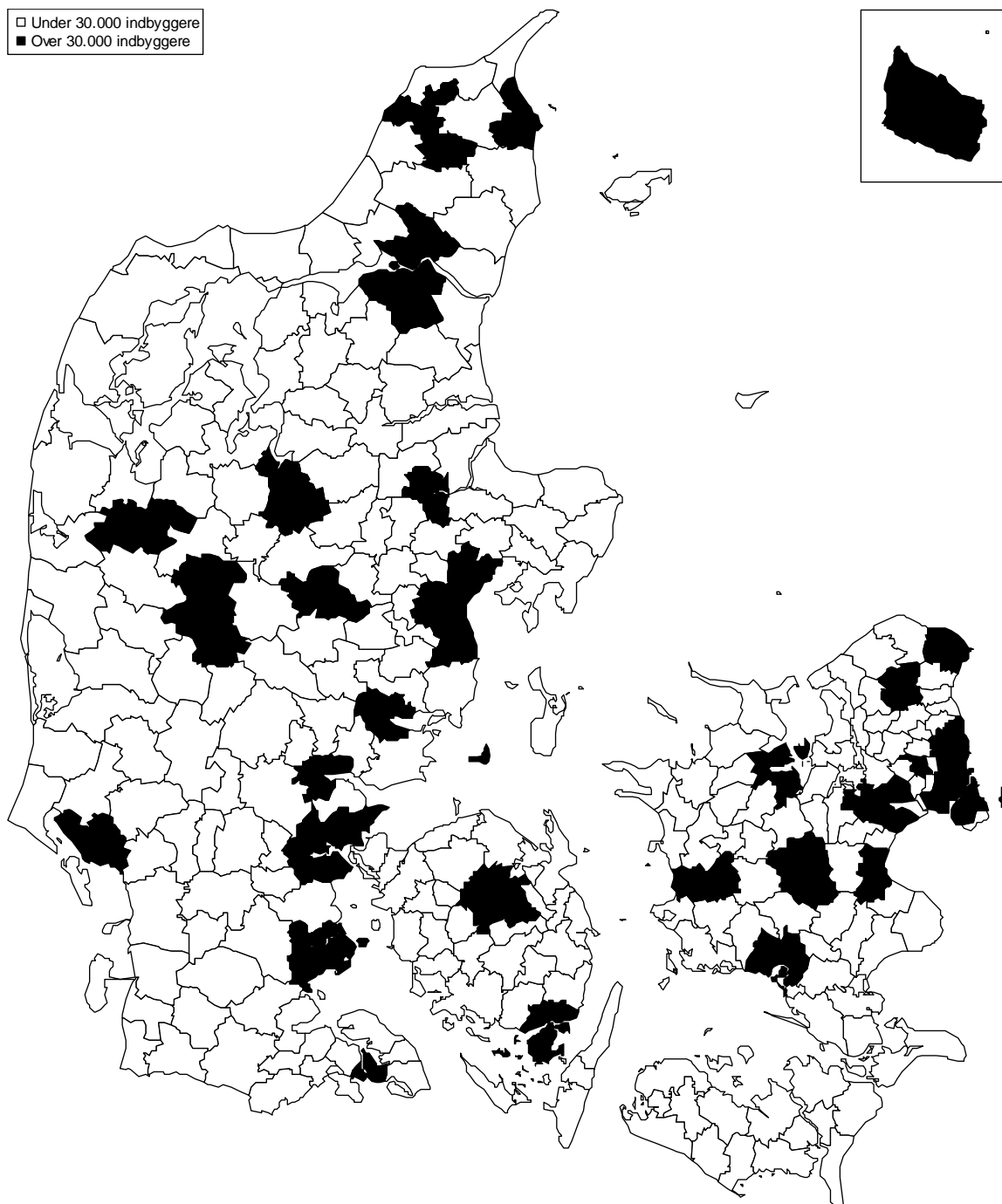
Denne problematik havde sin klare parallel i perioden efter kommunalreformen i 1970. Også her foregik en modernisering af den kommunale velfærdsproduktion, hvor nye og mere effektivitetsorienterede normer blev sat igennem i en landsomfattende reform, og hvor en konsekvens var, at lokalsamfund præget af mere traditionelle normer blev klemte. Etnologen Thomas Højrup udgav i 1983 bogen »Det glemte folk«, hvor han påviste, at den danske befolkning rummede befolkningsgrupper, som levede deres liv med fundamentalt forskellige traditioner og værdier. Det moderne samfunds rationelle og effektivitetsfunderede politik tog imidlertid efter Højrups opfattelse ud-

gangspunkt i en materielt funderet enhedskultur. Herved blev de grupper af befolkningen, som havde rod i andre værdier, klemte – de blev til samfundets »glemte folk«.

Når disse spændinger skal vurderes, er det væsentligt at holde sig årsags-sammenhænge klar. Nok kan moderniseringsprocesser omkring den kommunale velfærdsservice have konsekvenser for de lokale regionale lokaliseringsmønstre, men det ændrer ikke ved, at der tillige gælder bagvedliggende og meget stærke kræfter af økonomisk og teknologisk art i samfundsudviklingen, som under alle omstændigheder virker forandrende på de lokale regionale mønstre. I denne sammenhæng er det væsentligt, at udbudssiden på arbejdsmarkedet også præges af videnssamfundets fremvækst. Den nye arbejdskraft på arbejdsmarkedet kan således nærliggende tænkes at søge mod arbejdspladser, hvor der lægges vægt på stærke kompetencer og på videre udvikling af medarbejdernes kompetencer. I den offentlige velfærdssektor gør problemstillingen sig eksempelvis markant gældende på sygehusområdet, hvor de små sygehuse har særlig vanskeligt ved at rekruttere ny arbejdskraft. I det omfang sådanne tendenser også gør sig eller kommer til at gøre sig gældende i skolevæsenet og inden for andre kommunale serviceområder, vil der herfra udgå en selvstændig kraft, som trækker i retning af større organisatoriske enheder.

Der findes væsentlige regionale forskelle, hvad angår institutionsstørrelser og institutionsstrukturer. Det hænger i høj grad sammen med, at det danske bymønster ikke er homogent, men at der også findes regionale forskelle, hvad angår kommunestørrelser. Figur 4.1 giver et indtryk af disse regionale strukturforskelle.

Figur 4.1 Kommunerne med mindst 30.000 indbyggere pr. 1.1.2004

Kilde: Danmarks Statistik.

De danske udkantregioner er mindre end centerregionerne præget af kommuner så store, at de lever op til Strukturkommissionens mindstestørrelse for kommuner i den brede kommunemodell. Det vil altså nok være i udkantregionerne, at der gennemgående vil forekomme de største skift i vilkår i kraft af sammenlægningsreformen.

I Strukturkommissionens sektoranalyse af folkeskoleområdet fremlægges en analyse af sammenhængen mellem kommunestørrelse og institutionsstørrelse på dette område. Her vises en klar sammenhæng, således at de små kommuner også gennemgående er kendetegnet ved en skolestruktur med relativt små skoler. Det resultat peger i retning af, at en kommunal strukturreform og den underliggende bevægelse i retning af organisationsformer, som kan rumme en oprustning af den faglige bæredygtighed, vil have særlig markante lokale, regionale konsekvenser i landets udkantområder, hvor kommunestrukturen gennemgående er stærkest præget af små kommuner.

Litteratur

Christoffersen, Henrik (2004): *Stordriftsfordele og andre økonomiske fordele – de første erfaringer fra kommunesammenlægningen på Bornholm*. FOKUS.

Christoffersen, Henrik, Kurt Klaudi Klausen og Svend Lundtorp (2003): *Central styring – Decentral ledelse. En undersøgelse af den administrative organisering i Bornholms Regionskommune*. AKF Forlaget.

Christoffersen, Henrik (2003): *Det danske bymønster og landdistrikterne*. AKF Forlaget.

Christoffersen, Henrik og Anne Kaag Andersen (2002): *Arbejdskraftkvalifikationer og regional industriudvikling*. AKF Forlaget.

Christoffersen, Henrik og Jens Lehrmann Rasmussen (2001): *Landkommunerne og industriens udvikling*. AKF Forlaget.

Groes, Nils (2004): Skatteprocenter, serviceniveau og udligning i kommunerne. I Olsen og Groes (Red.): *Brudstykker eller sammenhæng?* Fokus.

Houlberg, Kurt (2000): *Kommunale stordriftsfordele – hvor finder vi dem, og hvor store er de?* AKF Forlaget.

Højrup, Thomas (1983): *Det glemte folk. Livsformer og centraldirigering*. Statens Byggeforskningsinstitut og Institut for Europæisk Folkelivsforskning.

Indenrigsministeriet (2000): *Den kommunale sektor: Størrelseseffekter i den kommunale sektor.*

Fagbladet Folkeskolen (2004): *Rundspørge om planlagte skolelukninger.* Januar 2004.

Madsen, Bjarne (2003): *Kommunaløkonomi og kommunesammenlægning. En undersøgelse af den kommunale udgiftsudvikling på Bornholm og i landets øvrige regioner.* AKF Forlaget.

Strukturkommissionen (2004): *Strukturkommissionens betænkning.* Betænkning nr. 1434.

Summary

*Amalgamation study
Report 3*

Regional development and amalgamation of local authorities

A study of regional development on Bornholm and in other parts of the country

Issued June 2004

by Henrik Christoffersen

This report examines key features of regional development from 1997 to 2001 in relation to population and business in a broad sense, focusing particularly on town-country relationship and the trends of centralisation and decentralisation at local level. This links the report's analyses to the problems of a municipal structural reform and the amalgamation of small local authorities. The report is based mainly on the only completed voluntary amalgamation of local authorities on Bornholm as of 1 January 2003. The analyses put special emphasis on the charting of regional development on Bornholm during that period, which is the background for the amalgamation here. The report then provides the framework for an assessment of further regional development on the island, including the assessment of the implications for the amalgamation.

The trend of the previous period to centralise workplaces and population has, on the whole, been continued. At a general regional level, workplaces and population in Eastern Denmark have moved, relatively, towards the Greater Copenhagen area and in Western Denmark towards Århus and Vejle counties. Outside the Greater Copenhagen area, mainly the largest towns have enjoyed the sharpest increase in workplaces and population.

At local level, the pattern of localisation has been more varied. The centre areas of the country have in general been characterised by decentralisation, with the opposite being true for outlying areas. Here, the trend has been towards local concentration of population and workplaces in the main towns within the local authorities.

On Bornholm, as a distinctly outlying area, the years after 1997 have been characterised by a significant decline in the number of workplaces and population figures. The imbalance in the local economy is also reflected in an unemployment rate far above the national average and also above the level in the outlying areas in general. An important explanation of the clear imbalance is found in the almost completely absent commuter services between Bornholm and other parts of Denmark. The outlying areas are generally characterised by considerable commuting which stabilises employment for the local population and contributes to an increase in income levels, as the commuters, on average, earn significantly higher incomes than the people who work locally. Thus, the level of income on Bornholm is lower than the average level for the population in other outlying areas of the country.

On Bornholm, there are clear trends that the localisation of population and workplaces are becoming increasingly characterised by a centrally oriented structure. This is reflected in the fact that the decline in population has been stronger outside than inside the main towns of the local authority. This is also reflected in the fact that Rønne in several respects has gained a more distinct position as a centre on Bornholm. The share of private market-based workplaces on Bornholm located in Rønne has risen, and the same applies to workplaces within municipal and county welfare services. Rønne has also been given a more central position in the commuting pattern on Bornholm.

Behind the changes in the Danish regional pattern are significant underlying shifts in the structure of business. The years from 1997 to 2001 were characterised by economic recovery, and another 100,000 jobs materialised during that period. The increase in number of workplaces has occurred primarily within the new knowledge-intensive fields of the private service sector and within local and regional welfare services. Job expansion, particularly within the private service sector, has been characterised by a high degree of centre localisation. Bornholm has enjoyed no mentionable share whatsoever of this increase in jobs.

In connection with the amalgamation of local authorities on Bornholm, the issues of population localisation, workplaces and public services played an important role. So, explicit measures were taken with a view to ensuring the maintenance of decentralised structures. And a political agreement was reached on the distribution of municipal workplaces between the old local authorities, and on the locations of municipal service centres in the old town halls.

Another key consideration in the planning of the new amalgamated local authority on Bornholm was to organise the local authority in such a way that its potential would be greatly enhanced by virtue of the increased size. It was decided to organise all performing activities in enterprises that would clearly identify individual technical and professional responsibilities. The intention was to find organisational forms that would lead to a boost in quality by bringing stronger competencies into the solution of tasks. In many respects, these efforts can be said to be in line with the basic features of production development on the whole and the deliberations by the Structural Commission.

In the first years of the new Bornholm regional local authority, the problems related to the modernisation of services and subsequent consequences for the local regional structures were thoroughly concretised in connection with the completion of a reorganised school structure on the island, together with the adoption of the budget for the following year. Three schools were closed which stirred up heated political controversy and strong emotions in the local community.

The reorganisation of the school structure was introduced after heavy financial pressure due to the poor local socio-economic development on

Bornholm, and the local authorities having emptied their treasuries prior to the amalgamation. The reorganisation may, however, also be seen as part of a modernisation of services in line with the rationale of the amalgamation to strengthen the technical sustainability and the competency content of activities in a situation where population figures have decreased over a long period. When small schools are closed in favour of fewer schools with more pupils, opportunities increase for specialisation of information technology competencies and other relevant competencies, just as it becomes easier, for example, to organise classes so that they are taught by teachers who have specialist competencies etc.

This last aspect was emphasised when the decision was made to reorganise the school structure on Bornholm. This decision, however, was outright rejected by the opposition in the regional committees of the regional local government. The opposition pointed out the negative consequences for the local communities and the loss of proximity, security and simplicity. Rather than to close schools, the opposition wanted small schools with strong parent influence whose existence should be made possible by an extensive abolition of classes.

The opposing views which thus were brought clearly into view on Bornholm, may turn out to be the heart of the matter. The amplification of competencies in the solution of tasks involves obviously specialisation of one form or another, which in turn implies organisational and managerial innovation. Changes may also lead to local regional structural changes. These types of process may be assessed positively or negatively, depending on the values on which they are based.

There are clear regional differences in the size of schools and other task-solving units. This is widely connected to the fact that the Danish urban pattern is not homogenous but contains regional differences in relation to population density and size of local authorities. This may lead to a municipal structural reform and an underlying movement towards organisational forms, which can contain the mobilisation of specialist sustainability, and which may have distinct local regional consequences in the outlying districts of the country with relatively small local authorities and relatively sparse population density.

Om sammenlægningsundersøgelsen

Indenrigs- og Sundhedsministeriet har taget initiativ til en forskningsmæssig belysning af den bornholmske kommunesammenlægnings forløb og konsekvenser for det bornholmske samfund. AKF, Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, står sammen med Institut for Statskundskab på Syddansk Universitet i Odense for opgaven. Forskningsleder Henrik Christoffersen, AKF, er ansvarlig for arbejdet.

Projektet forløber frem til midten af 2006. Der vil løbende blive fremlagt rapporter fra projektets forskellige undersøgelser. En sammenfattende rapport bliver udarbejdet ved projektets afslutning.

Der foreligger følgende rapporter fra undersøgelsen:

- Rapport 1 Henrik Christoffersen, Knud Klaudi Klausen og Svend Lundtorp: Central styring – decentral ledelse. En undersøgelse af den administrative organisering i Bornholms Regionskommune. December 2003.
- Rapport 2 Bjarne Madsen: Kommunaløkonomi og kommunesammenlægning. En undersøgelse af den kommunale udgiftsudvikling på Bornholm og i landets øvrige regioner. December 2003.
- Rapport 3 Bjarne Madsen: Documentation of the model of local authority economic activity. December 2003.
- Rapport 4 Henrik Christoffersen: Regional udvikling og kommunesammenlægning. En undersøgelse af den regionale udvikling på Bornholm og i landets øvrige dele. Juni 2004.

